

FORPROSJEKT

KIELLAND SENTERET

– ÅPEN PORT

FORPROSJEKT

KIELLAND-SENTERET

- ÅPEN PORT

ETABLERING AV KIELLAND-SENTERET I STAVANGER

OPPFØLGING AV VEDTAK I STAVANGER FORMANNSKAP 30. AUGUST 2007

MED PRESISERINGER AV 1. OKTOBER 2008 AV SØLVBERGET KF.

SØLVBERGET
STAVANGER KULTURHUS

STAVANGER KOMMUNE

STAVANGER, 23. MARS 2009
JOSTEIN SOLAND

DA JEG BEGYNTE SOM
FORFATTER, VAR JEG
SÅ ABSOLUT GAL PÅ
ALTING, AT JEG BARE
BEHØVDE AT RETTE
MIT ØIE PÅ ET BE-
GRÆNSET FELDT, SÅ
MYLDREDE DER STRAX
MED FOLK, SOM VILLE

FORTELLE

BREV TIL EDVARD BRANDES 6.11. 1884

FORORD

Et av tiltaksmålene i *Handlingsplan for litteratur og yringsfrihet i Stavanger* som ble vedtatt i 2006, var å gjennomføre en utredning om hvordan litteraturarven etter Alexander L. Kielland best kan ivaretas. Sølvberget KF fikk ansvar for utredningsarbeidet. Dette resulterte i Kielland-utredningen som ble lagt fram til politisk behandling i juni/august 2007.

Stavanger formannskap tok i sak 3186/07 Kielland-utredningen til orientering, og gikk inn for at utredningens prioriteringer legges til grunn for det videre arbeidet med å følge opp litteraturarven etter Alexander L. Kielland. Formannskapet gav sin tilslutning til etableringen av et Kielland-senter, og Sølvberget KF fikk i oppgave å gjennomføre *"et forprosjekt for konkretisering av innhold, lokalisering, organisering og økonomi for et fremtidig Kielland-senter, primært som eget nytt bygg"*.

På grunn av stor aktivitet i kulturhovedstadsåret, ble videre arbeid med Kielland-senter utsatt til november 2008. Da ble tidligere 1. amanuensis i norsk litteratur og nå administrerende direktør i Næringsforeningen i Stavanger-regionen, Jostein Soland, engasjert til å forestå utredningsarbeidet sammen med en bredt sammensatt styringsgruppe og en egen referansegruppe.

Styringsgruppe: Ole Aga, Sølvberget KF (leder), Kristin Bakken, Nasjonalbiblioteket, Ove Magnus Bore, Stavanger Museum, Tor Hauken, Universitetet i Stavanger og Siri Aavitsland, Stavanger kommune.

Referansegruppe: Magne Drangeid, Sigrid Bø Grønstøl, Elisabeth Hovland, Jan Inge Reilstad, Wenche Skorge, Trond Lie, Tor Obrestad, Carolyn Fjeld, Jostein Soland og Marit Egaas.

Det har vært arrangert to åpne høringer i forprosjektperioden. Styringsgruppa og referansegruppa har gitt viktige innspill og bidrag underveis, men forprosjektet som nå legges fram, står helt for Jostein Solands regning.

Rapporten overleveres Sølvberget 30. mars 2009, og blir først behandlet av Styret for Sølvberget KF i mai, før den oversendes rådmannen for videre behandling i Stavanger kommune.

Marit Egaas
Bibliotek- og kulturhussjef

ET ANSLAG

- Lyrikeren Øyvind Rimbereid fra Stavanger – med verk som er løftet opp i norsk litterær kanon – er i år nominert til Nordisk Råds litteraturpris for samlingen "Herbarium". Diktet "Tulipan" starter med bølgen av spekulasjon i handelen med blomsterløker på 1600-tallet. Det ble utviklet et fremtidsmarked for løker i Holland etter at gartnere fant ut at virus ga tulipaner striper og vakre farger. På kort tid økte verdiene av løkene 25 ganger før markedet brøt sammen. Hundre år senere kostet en løk under en prosent av nivået før kollapsen. Rimebreid sier:

**Året 1635
og på pollentgult papir
flagrer tulipanløker de fleste knapt
vet hvor gror.
Eller de gror kun i vekselsignaturen
til en selger som selv har kjøpt
en signatur av en selger
med penger som selv finnes
kun som signatur.**

Slik åpnet sentralbanksjef Svein Gjedrem sin tale "Økonomiske perspektiver" til landets 350 mektigste kvinner og menn den 12. februar 2009.

OPPGAVEN

Sentralbanksjef Svein Gjedrem talte om Norge i en verden som hjemsesøkes av et økonomisk mareritt som fortsatt ikke synes å ta noen ende.

Rimbereids tekst inviterer til en form for gjenkjennelse som gir perspektiv. Det er ikke sikkert at historien bak diktet "Tulipan" er helt sann. Men den er interessant fordi den avspeiler samme mønster som Gjedrem synes å se når dagens frie markedskrefter herjer som verst.

En annen Stavanger-forfatter, Sigmund Jensen, hadde alt skrevet historien om finanskrisen før den kom - med romanen Tiberiusklippen - som kom høsten 2008.

Alexander L. Kielland skrev sin roman Fortuna i 1884, året etter det store konkursraset i Stavanger. Høsten 2009 inviteres hele Stavanger til å lese Fortuna som en illustrasjon til dagens finanskrisen.

"Historien gjentar seg..."

Litteratur handler om å lagre "det typiske" i vår kollektive hukommelse". I litteraturen har menneskene før oss satt sin "dagsorden". Og den kan vi bruke til å sette vår. Alexander L. Kiellands forfatterskap er en oppvisning i "typologier". Derfor ble han som dikter mye lest i sin samtid. Han fanget opp og diskuterte tendensene. Derfor er det en stor utfordring å bringe arven etter Kielland i videre. Fordi nettopp Kielland kan stå som et ikon for det engasjementet for fellesskapet som har kommet til uttrykk gjennom diskusjonen av et Kielland-senter og et litteraturhus det siste tiåret.

Sølvberget, Stavanger kulturhus, har siden åpningen i 1987 utviklet og drevet mange av de aktivitetene vi forbinder litteraturhus i våre dager. Samtidig ønsker Stavanger kommune å etablere et Kielland-senter. Utfordringen blir da hvordan Sølvberget og Kielland-senteret - sammen og hver for seg - kan styrke Stavanger som litteraturby i litteraturfylket Rogaland. Denne utfordringen leser jeg ut av det "mandatet" som er lagt til grunn for dette forprosjektet.

Av praktiske hensyn har jeg her valgt ikke å bruke kildehenvisninger.

Jostein Soland

2009

INNHOOLD

00 Anbefalinger

- 01 "Mandat"
 - 1.1 Innfallsvinkel
 - 1.2 Stavanger kommune om litteratur og ytringsfrihet
 - 1.2.1 Tiltaksplanens anbefalinger
 - 1.3 Kielland-utredningen
 - 1.3.1 Visjon og virkemidler
 - 1.3.2 Prioriterte innsatsområder

02 Minnesmerket over Kielland

- 2.1 Litteraturarven etter Kielland
- 2.2 Kielland i sin samtid
- 2.3 Forfatterskapet
 - 2.3.1 Kiellands metode
- 2.4 Nabolaget ved Breiavatne
- 2.5 Kielland anno 2009
- 2.6 Forfattersenter og litteraturhus
- 2.7 Borgerlig offentlighet
- 2.8 Offentligheten ved 2000-årsskiftet
 - 2.8.1 Poetokratiet
 - 2.8.2 Agenda
 - 2.8.3 "Talerstolen"

_KIELLAND SENTERET

03 Hvorfor et Kielland-senter?

- 3.1 Visjon
 - 3.1.1 Stavanger 2008
- 3.2 Hvorfor? Hva?
Og hvordan?
 - 3.2.1 Hvorfor et Kielland-senter?
 - 3.2.2 Hva er viktig å få med om Kielland?
 - 3.2.3 Hvordan formidler vi Kielland-arven?

04 Mål, innhold og lokalisering

- 4.1 Målgruppe
- 4.2 Litteraturens vesen
- 4.3 Utdanningsverket
 - 4.3.1 Grunnskolen
 - 4.3.2 Videregående skole
 - 4.3.3 Høyere utdanning og forskning
- 4.4 Pensjonistuniversitetet
- 4.5 Internasjonalt Hus
- 4.6 Strategier
 - 4.6.1 Kielland-senteret
 - 4.6.2 Utforming
 - 4.6.3 Et vitensenter?
 - 4.6.4 Lokalisering
 - 4.6.4.1 Sølvberget
 - 4.6.4.2 Eksisterende bygg
 - 4.6.4.3 Nybygg

05 Økonomi

- 5.1 Tidligfase – plan, detalj-utredning og oppstart
- 5.2 Investeringsfase - Bygg
- 5.3 Driftsfasen

06 Organisering

07 Eierskap

08 Framdriftsplan

00

ANBEFALINGER

MÅLET MÅ VÆRE Å FANGE OPP OG FORMULERE SAMFUNNSSPØRSMÅLENE FØR SVARENE FANGER OSS, AT "NOEN" TAR AVGJØRELSEN FØR SPØRSMÅLET ER REIST, SLIK AT BÅDE SPØRSMÅL OG SVAR BLIR STYRT AV SÆRINTERESSER.

Stavanger formannskap besluttet den 30. august 2007 å etablere et Kielland-senter for "å følge opp litteraturarven etter Alexander L. Kielland". Navnet "Kielland-senter" er gitt.

Sølvberget KF fikk i oppgave å gjennomføre "et forprosjekt for konkretisering av innhold, lokalisering, organisering og økonomi for et fremtidig Kielland-senter, primært som eget nytt bygg".

Forprosjektet drøfter først plan og utredningsarbeid for arbeidet med litteratur i Stavanger kommune. Av disse arbeidene leser vi at tiden er moden for å reise et levende minnesmerke over Alexander L. Kielland og hans forfatterskap. Vi finner det viktig å ha en felles forståelse av Kielland og hans samtid og gir derfor en gjennomgang av hva litteraturarven etter Kielland består av. Deretter viser vi hvorfor denne bør føres videre: Kielland ble en sentral kraft i utviklingen av det norske samfunnet i siste del av 1800-tallet. Han stilte høye krav til ærlighet og åpenhet og måtte selv betale dyrt for disse – både lokalt og nasjonalt. Småbyen Stavanger skulle vise en politisk og kunstnerisk kraft som satte spor etter seg nasjonalt. I ettertid ser vi på disse som viktige bidrag til byens og regionens egenforståelse. I dagens Stavanger er disse lite synlige.

Kielland-sentret vil kunne fungere som et dokumentasjonssenter. Kiellands forfatterskap og studier rundt dette skal gjøres tilgjengelig. Oppgavene må fordeles mellom Nasjonalbiblioteket – som har det nasjonale ansvaret på dette området, Universitetet i Stavanger, Sølvberget og Kielland-senteret slik at senteret kan fungere som portal til disse. Vi foreslår også at en i utformingen av senteret tar med Kiellands samtidige for å vise den usedvanlige rikspolitiske betydningen – i ord og bilder – småbyen Stavanger fikk.

Kielland-tradisjonen føres videre i vår region av en ny generasjon forfattere. Disse har Stavanger og vår region som utgangspunkt. Mange av dem fungerer gjennom sine bøker som nasjonale katalysatorer for dagens samfunn – ikke minst for den finanskrisen vi opplever. De har forfattet bøker som inviterer til engasjement og åpen debatt – som tilfellet var med "folkelesningen" av Kaninbyen i 2008.

Det er skapt forventninger om at Kielland-senteret skal bli byens og regionens talerstol for allmennhetens felles anliggender – som litteraturhus. En oversikt over noen utvalgte litteraturhus i Europa følger som vedlegg. Det faller også naturlig å koble Kielland-senteret til visjonen for Stavanger 2008: Open Port.

Kielland-senteret bør få en annen profil enn litteraturhusene i Europa. Mindre befolkningsgrunnlag tilsier at senteret må få en eier- og bruk-

erstruktur som sikrer forsvarlig drift. Den må bygge på langsiktige avtaler med skoleverket, universitets- og høgskolemiljøet, pensjonistorganisasjoner og internasjonale organisasjoner.

Vi vil ikke her ta stilling til den framtidige organiseringen. Den vil avhenge av senterets virkeområder. Skal virksomheten profilere Stavanger og Rogaland, er det naturlig at dette forholdet avspeiles på eiersiden.

Kielland-senteret må få en helt sentral beliggenhet. Kielland-hagen gir både en slik lokalisering og historisk forankring. Kielland-huset – Åpen port – vil kunne framstå som et ordets hus eller meningshus – bokstavelig talt bygd på forfatterens "egne tufter". Vi skal drøfte demokratiske verdier – enten de formidles gjennom skjønnlitteratur eller faglitteratur – gjennom aviser eller etermedier.

Spørsmålet er hvor mye Stavanger og regionen vil og makter å ta ut av arven etter Kielland – i møtet med framtiden.

Som konklusjon på dette forprosjektet anbefaler vi primært:

- At Kielland-senteret reises som et nytt bygg i Kielland-hagen
- At Stavanger kommune foretar en analyse av tomteutnyttelsen også med tanke på mikroklimaet i området
- At mulige brukergrupper inviteres til å diskutere en plan for ulike funksjonsområder
- At funksjonsområder og arealbehov avstemmes med virksomheten i Sølvberget
- At det inviteres til en internasjonal arkitektkonkurranse
- At målet er å skape et levende minnesmerke over Alexander L. Kielland og et moderne litteraturhus – i ett og samme prosjekt.

Sekundært anbefaler vi:

- At Kielland-senteret legges i "Lystårnet" slik dette er regulert og tegnet inn ved 1000-årsstedet i hjørnet mellom Romsøe- og Gjensidige-gårdene.
- At det da åpnes for bruk av arealer i tilknytning til de nevnte gårdene
- At en vurderer å bygge en forsamlingshall på et framtidig tak over "Indre Ankertorg"
- At en for øvrig følger samme prinsipper som i primærforslaget.

STORBYENS HVERDAGSLIV ER IKKE
"DÆMONISK;"
MEN SMÅBYENS ER DET PÅ GRUND AF
DET ALVOR, HVORMED DER LEVES PÅ
FALSKE VÆRDIER

BREV TIL PIETRO KROHN 3.2.1900

01

MANDAT

Dette forprosjektet kommer som svar på formannskapet i Stavanger kommunes behandling av Kielland-utredningen 2007 den 30. august 2007:

Formannskapet gjorde følgende enstemmige vedtak:

1. Stavanger formannskap tar Kielland-utredningen til orientering og går inn for at utredningens prioriteringer legges til grunn for det videre arbeidet med å følge opp litteraturarven etter Alexander L. Kielland. Spørsmål om navneendring Torvet/Tusenårsstedet skal opp som egen sak i kulturstyret.

2. Stavanger formannskap slutter seg til etableringen av et Kielland-senter, hvor det i første fase ansettes en koordinator på Sølvberget, Stavanger kulturhus som skal koordinere de videre aktivitetene i Kielland-satsingen. Det gjennomføres et forprosjekt for konkretisering av innhold, lokalisering, organisering og økonomi for et fremtidig Kielland-senter, primært som eget nytt bygg.

3. Midler til oppfølging av utredningen vurderes i forbindelse med behandlingen av handlings- og økonomiplan for 2008-2011.

Vedtaket ble oversendt til styret i Sølvberget KF. I deres saksframlegg av 1. oktober 2008 "Forprosjekt Kiellandsenter" heter det bl.a. at:

Arbeidet trenger ikke være veldig omfattende, fordi Kielland-utredningen allerede har samlet inn mye dokumentasjon og har både visjon og tiltak på plass. Et forprosjekt vil ta dette videre og konkretisere innhold både i forhold til Kiellands forfatterskap, og i forhold til litteraturbyen Stavanger og litteraturfylket Rogaland i dag.

En kan i tillegg fange opp aktuelle aktiviteter fra kulturhovedstadsåret 2008 og utvikle disse videre. Forprosjektet vil også inneholde anbefalinger om lokalisering, organisering og eierskap, framdrift og økonomi.

1.1 INNFALLSVINKEL

"Kielland-utredningen" bygger på Stavanger kommunes "Handlingsplan for LITTERATUR OG YTRINGSFRIHET 2006-2009".

Vi vil derfor i det følgende vise til konklusjonene i Kielland-utredningen og de forutsetningene for denne som er gitt i "Handlingsplanen".

STAVANGER FORMANNSKAP SLUTTER SEG TIL ETABLERINGEN AV ET KIELLAND-SENTER

Formannskapet har i ettertid vedtatt å etablere et Kielland-senter. Dette startes opp ved å ansette en koordinator på Sølvberget for å samordne de videre aktivitetene i Kielland-satsingen.

Forprosjektet skal konkretisere innhold både i forhold til Kiellands forfatterskap og i forhold til litteraturbyen Stavanger og litteraturfylket Rogaland. Målet er å gi "utredningens prioriteringer" en faglig forankring. Deretter vil vi konkretisere innholdet i et Kielland-senter med utgangspunkt i en visjonsforståelse og de mål som kan formuleres, de strategier som anbefales og de virkemidler som synes tjenlige. Formannskapet ønsker at forprosjektet også skal foreslå

- konkretisering av innhold
- lokalisering
- organisering
- økonomi.

Sølvberget legger til at forprosjektet også skal inneholde

- anbefalinger om eierskap
 - og framdrift.
- Videre ber Sølvberget om
- konkretisering av innholdet i forhold til Kiellands forfatterskap
 - litteraturbyen Stavanger og litteraturfylket Rogaland i dag.
- Det er også uttrykt ønske om å
- fange opp aktuelle aktiviteter fra kulturhovedstadsåret 2008
 - og utvikle disse videre.

Prosjektet vil ta sitt utgangspunkt i en visjon for Kielland-senteret. Deretter vil visjonen bli konkretisert i forslag til målformuleringer og målgrupper, før vi går over til selve innholdet i senteret og hvordan dette skal kommuniseres med omverdenen. Forprosjektets svar må nødvendigvis bli av prinsipiell art ettersom omfanget av de ressursene som skal settes inn, ikke er kjent.

1.2 STAVANGER KOMMUNE OM LITTERATUR OG YTRINGSFRIHET

Stavanger kommunes "handlingsplan for LITTERATUR OG YTRINGSFRIHET 2006-2009" konkluderer med en plan med 15 tiltak.

FORPROSJEKTET SKAL KONKRETISERE INNHOLD
BÅDE I FORHOLD TIL KIELLANDS FORFATTERSKAP
OG I FORHOLD TIL LITTERATURBYEN
STAVANGER OG LITTERATURFYLKET ROGALAND.
MÅLET ER Å GI "UTREDNINGENS PRIORITERINGER"
EN FAGLIG FORANKRING.

Det siste er en Kielland-utredning med følgende målformulering: Stavanger kommune nedsetter høsten 2006 en arbeidsgruppe med representanter fra UiS, Forfattersentrum Rogaland, Sølvberget, Stavanger kulturhus. Utredningen skal være ferdig innen sommeren 2007, og gi svar på hvordan litteraturarven etter Kielland best kan investeres, her under diskutere behovet og innholdet i et eventuelt Kielland-senter.

1.2.1 TILTAKSPLANENS ANBEFALINGER

Ønsket om et Kielland-senter oppsummerer langt på vei handlingssplanens foregående punkt. Kielland-senteret blir en fellesnevner for målrettet litteraturformidlingen og et forum for debatt. Senteret bør kunne romme alle de foregående 14 punktene i tiltaksplanen - helt eller delvis:

1. Skape arenaer for litteraturopplesning og debatt om ytringsfrihet.
2. Etablere en lokal forfatterformidling og ressursbank.
3. Styrke og utvikle nye samarbeidsformer mellom lokale forfattere og det offentlige.
4. Utrede og utvikle skrivekunsttilbud langs hele livsløpslinja.
5. Støtte til tidsskrift, magasin eller andre forsøk på å skape en raus og kritisk litteraturoffentlighet.
6. Etablere Odd Noregers litteraturstipend for sakprosa og kritikk.
7. Styrke arbeidet med litteratur i det offentlige rommet.
8. Reetablering av Obsthfelder-prisen og Obsthfelder-dagene.
9. Styrke Kapittel-festivalen som en av Norges knutepunktsfestivaler.
10. Styrke mulighetene for innvandrerlitteraturen og integrering av denne/flerkulturell kompetanseoverføring.
11. Styrke de flerkulturelle litteraturarbeidernes vilkår og muligheter for oversetterarbeid.
12. Etablering av forfatterleilighet i Stavanger og utlandet.
13. Utredning og etablering av lokal innkjøpsordning for lokallitteratur og generell litteratur.
14. Utredning av mulighetene for etablering av studier i ytringsfrihet. Tiltaksplanen avsluttes med tiltaksnummer
15. Kielland-utredning.

1.3 KIELLAND-UTREDNINGEN

Kielland-utredningen ble lagt fram til politisk behandling juni/ august 2007.

1.3.1 VISJON OG VIRKEMIDLER

Utredningen foreslo følgende visjon for Kielland-satsingen:

En levende forskning, formidling og dokumentasjon rundt Kiellands forfatterskap – lokalt, nasjonalt og internasjonalt.

Utredningen konkluderte med følgende hovedmål:

1. Kielland-satsingen skal sørge for et vedvarende fokus på forskning rundt Kiellands forfatterskap i hele landet.
2. Stavanger-regionen skal ha den beste dokumentasjonen knyttet til Kielland.
3. Alexander L. Kielland skal sikres sin rettmessige plass blant landets litterære klassikere – og andre kulturpersonligheter. Dette skal blant annet skje ved at Stavanger-regionen samarbeider med andre litterære og kulturelle sentra i landet – og utlandet – og gjennom dette sikrer nye, og spennende tilnærminger til Kiellands liv og forfatterskap.
4. Kielland-satsingen skal inspirere dagens skribenter og forfattere til å videreføre arven etter Kielland, særlig hans samfunnskritiske tilnærminger til aktuelle samfunnsproblemer.
5. Kielland-satsingen skal sikre Kielland-senteret et godt innhold og en lokalisering, eventuelt som spiren til et humanistisk vitensenter for Stavanger. I dette inngår også en utstilling med basis i Kiellands liv, samtid og forfatterskap.
6. Elever i Stavanger-skolen skal minst tre ganger i grunnskolen møte Kiellands liv og forfatterskap – med spesialiserte opplegg for hvert trinn. Undervisningsoppleggene skal også gjøres tilgjengelig for hele landet på Internett.
7. Landets elever i videregående skole skal sikres et virtuelt undervisningsopplegg om Kielland på Internett. Det etableres samtidig et nettsted for Kielland-satsingen.
8. Liten og stor i Stavanger-regionen skal "kjenne sin Kielland"; dette innebærer å kjenne til de viktigste litterære verkene; hans viktigste temaer og sentrale sider ved hans biografi og den samfunnsmessige sammenhengen han sto i.
9. Kielland skal brukes aktivt som en del av profileringen av Stavanger som kultur- og litteraturby.

KIELLAND-SATSINGEN SKAL INSPIRERE
DAGENS SKRIBENTER OG FORFATTERE TIL
Å VIDEREFØRE ARVEN ETTER KIELLAND, SÆR-
LIG HANS SAMFUNNSKRITISKE TILNÆRMINGER
TIL AKTUELLE SAMFUNNSSPØRSMÅL.

Det skal til en hver tid være tilgjengelige formidlere som skal dekke behovet for Kielland-formidling for skoler, lag, organisasjoner og institusjoner som ønsker Kielland i sine program knyttet til dokumentasjon, forskning og formidling, med følgende forslag til prioritering:

1.3.2 PRIORITERTE INNSATSOMRÅDER

Videre foreslår Kielland-utredningen følgende tiltak:

1. Etablere Kielland-senter på Sølvsberget: Kielland-senteret skal som første trinn bemannes av én person i en fast, full stilling som er tiltenkt ansvaret for gjennomføring og oppfølging av en rekke av tiltakene i utredningen. Stillingen skal på kort sikt organiseres under Sølvsberget KF.
2. Utredning av lokalisering og innhold i et eget Kielland-senter, med etablering innen 2014:
Stavanger skal få sitt eget Kielland-senter innen 2014. Kielland-senteret på Sølvsberget skal lede et forprosjekt som skal utrede fysisk lokalisering og innhold i dette senteret. Forprosjektet skal være ferdig innen 2008.
3. Utlyse doktorgradsstipend i samarbeid med Universitetet i Stavanger: Å få gjennomført de foreslåtte tiltakene innenfor forskning, blir etter Arbeidsgruppas mening ett av utredningens viktigste tiltak. Etableringen av et doktorgradsstipend er et stort økonomisk løft, men vil gi en positiv ringvirkning på Kielland-satsingen.
4. Utvikle Kielland-nettsted under Sølvsberget KF, Stavanger kulturhus: Det er viktig at Kielland-satsingen har et eget nettsted, som er i drift ganske umiddelbart etter at Kielland-utredningen lanseres. Sølvsberget KF planlegger dette i forbindelse med lansering av nye nettsider i juni 2007. I en overgangsfase vil ansvaret for disse sidene ligge hos leder av Kielland-utredningen og Sølvsbergets nettredaktør. Fra 2008 blir dette en av Kielland-senterets oppgaver.
5. Initiere utarbeiding av undervisningsopplegg for grunnskolen: Alexander L. Kielland må sikres en systematisk formidling i grunnskolen. Utredningen foreslår at det blir satt i gang et arbeid med representanter fra ulike miljøer; Kielland-senteret blir sentral i arbeidet.
6. Etablere og utvikle Kielland-bibliografi på nett: Et vesentlig

bidrag til forskningen om og rundt Alexander L. Kielland, er å samle materialet av og om han i en egen bibliografi som skal presenteres på Internett. Sølvsberget KFs Kielland-samling er her et godt utgangspunkt. Stavanger bibliotek er tiltenkt en sentral rolle i dette arbeidet, i samarbeid med blant andre Nasjonalbiblioteket.

7. Etablere et samarbeidsforum med Nasjonalt Garborg-senter/ andre liknende sentra: De ulike sentrene vil ha sine primæroppgaver knyttet til hver sine forfattere/kulturpersoner, men ellers vil mye av aktiviteten være rettet mot felles mål. Dette innebærer utvikling av programideer, pedagogiske opplegg med mer.
8. Navngi Tusenårsstedet i Stavanger som Alexander L. Kiellands plass: Det er snart 90 år siden navngiverne i byen bemerket at Stavangers berømte bysbarn måtte få en anelig gate eller plass i byen som kunne navngis i hans navn. Nå utfolder Tusenårsstedet seg i all sin prakt i Stavangers mest sentrale uterom, og tiden er inne til å la Kielland endelig få sin plass – på et sted der han allerede står og troner – mer synlig enn noen gang.

... ALLE TUNGER VAR FERDIGE TIL Å TA FATT OG DET VAR

RENT UT AF MANGEL PÅ

FAKTISK

STOFF

AT MAN FORTALTE HINANNEN DE TÅPELIGSTE TING, SOM

INGEN TRODDE PÅ

02

MINNESMERKET OVER KIELLAND

To spørsmål har fått det meste av oppmerksomheten omkring etableringen av Kielland-senteret:

- Hva skal det hete?
- Hvor skal senteret ligge?

Diskusjonen om innhold og målgrupper er kommet helt i skyggen av navn og lokalisering.

Dette skyldes ulike oppfatninger av hva Kielland-senteret skal være. Enkelte har gitt uttrykk for at Kielland-navnet vil kunne oppleves ekskluderende for yngre mennesker.

Vi kan ikke se at dette står i motsetning til Stavanger kommunes ønske om å føre arven etter Kielland videre. Vi tolker kommunens vedtak som todelt:

- Å reise et fysisk "minnesmerke" over Alexander L. Kielland.
- Å føre litteraturarven og forfatterens samfunnsengasjementet videre gjennom levende formidling.

Kielland-senteret vil gå inn i rekken av de "minnesmerkene" som er reist over våre mest betydningsfulle forfattere. Med unntak av Kielland-statuen på Torget, den permanente Kielland-utstillingen på Stavanger Museum og Kielland-rommet og boksamlingen i Sølvberget, finnes det ikke spor etter Kiellands tilstedeværelse i Stavanger.

Vi vil sette den videre diskusjonen av Kielland-senteret i perspektiv ved å vise til noen av de minnesmerkene som er satt og settet – i egen region og i andre deler av landet.

NASJONALT GARBORG-SENTER PÅ BRYNE:

Ettertiden sikret tidlig fysiske bygg som hadde tilknytning til Arne Garborg og hans hustru Hulda: Garborgheimen og Knudaheio i Time kommune, Kolbotn på Tynset og Labråten i Asker. I forlengelsen av Garborg-året i 2001 – markeringen av 150 år for Garborgs fødsel – startet Time Mållag arbeidet med å etablere et nasjonalt Garborg-senter på Bryne. Etter et forprosjekt i Mållagets regi satte Time kommune i gang et toårig prosjekt for å få etablert et nasjonalt Garborg-senter på Bryne i 2009. Nasjonalt Garborg-senter skal dokumentere og formidle forfatterens verk og liv, og være et moderne og aktuelt formidlings-senter. Sentrene skal supplere den kunnskapen og de opplevelsene en får ved å besøke Garborg-museene. Det skal også være en inspirator til og formidler av dagens litteratur – så vel skjønnlitteratur som sakprosa – og ta opp aktuelle samfunnspolitiske tema gjennom utstill-

ÅPENHET ER HOVEDBUDSKAPET I LITTERATURARVEN ETTER KIELLAND – NÅ SOM I HANS SAMTID. OG ÅPENHET MÅ VÆRE ET NØKKELBEGREP I DISKUSJONEN BÅDE OM ETABLERINGEN AV ET KIELLAND-SENTER ANNO 2009 OG DRIFTEN AV DET.

inger, forfattermøter, debatter, skriveverksteder, film, nettmøter osv. Garborg-senteret skal lokaliseres sammen med Time kommunes nye bibliotek, som etter planen skulle stå klart i 2009. Biblioteket var planlagt utvidet med skolebiblioteksfunksjoner for ny videregående skole med 1.700 elever. Kommunen forhandler med Rogaland fylkeskommune om dato for ferdigstillelse.

Garborg-senteret skal lokaliseres i Forum Jæren – et privat bygning-sprosjekt. Time kommune har inngått avtale om kjøp av om lag 2.600 kvm til Garborg-senteret (1.060 kvm) og nytt folkebibliotek. Forum Jæren ligger helt sentralt i Bryne sentrum. Det er planlagt et kulturhotell i samme bygning. Senteret vil dermed kunne få tilgang til større møtearealer. Samlet brutto kostnadsoverslag for Det nasjonale Garborg-senteret ble i 2008 satt til kr. 36.845.000. I full drift er årsbudsjettet beregnet til kr. 7,7 millioner.

RASMUS LØLAND STIFTELSEN I SULDAL:

I forbindelse med 100-årsmarkeringen for Rasmus Løland i 2007, ble det satt i gang et stortiltet formidlingsprosjekt av Lølands bøker. Løland er av mange regnet som den viktigste norske barnebokforfatteren gjennom tidene. I den forbindelse ble det etablert en egen Løland-stiftelse i Suldal kommune. Målsettingen er at stiftelsen og alle som blir involvert i prosjektet i fellesskap kan benytte arbeidet til Løland til inspirasjon for å øke barn og unge sin interesse for å lese og skrive generelt. Det var Løland som for alvor åpnet opp litteratursjangeren som retter seg mot barn og unge, og arbeidet hans har vært en klar inspirasjonsskilde for kjente norske og utenlandske forfattere. Arbeidet til stiftelsen kan dermed være med å få fram nye kreative talent som skaper engasjement for ny kunst og kultur for disse målgruppene. Kunst og kultur som har utspring i det lokale og som setter disse på dagsorden, skal lære nye generasjoner om egen kultur og identitet. Løland-prosjektet har et budsjett på om lag 10 millioner kroner. Suldal kommune, Rogaland fylkeskommune, Asker kommune og ulike sponsorer har samlet seg om fem Løland-år 1907–1911. I Asker vil en sette opp igjen Løland-huset, som ble revet for nesten 50 år siden, og benytte det som et levende litteratursenter og skriveværelse. I Suldal er planen at markeringene skal munne ut i et senter for nynorsk barnekultur og barnelitteratur. Det viktige formålet med de fem Løland-årene er således å fremme leselyst og skriveglede blant barn og unge.

WINSNES GIR ALEXANDER L. KIELLAND ÆREN FOR GJENNOMBRUDDET AV DEN MODERNE REALISTISKE ROMANEN I NORGE

HAMSUN-SENTERET PÅ HAMARØY:

Den 4. august 2009 er det 150 år siden Knut Hamsun ble født. På denne dagen åpnes det nye Hamsun-senteret på Hamarøy. Nordland har garantert for de 120 millionene det har kostet å bygge senteret. Til sammen har Hamsun-senteret fått 15 millioner kroner fra sponsorer. Idéen om Hamsun-senteret er vel 20 år gammel og har resultert i et bygg – med form som et 23 meter høyt tårn med seks etasjer i åpent romforløp. Senteret har et samlet areal på 1.361 kvm, og i tilknytning til selve utstillingsbygningen skal det oppføres et auditorium med plass til 250 personer. Arkitekt Steven Holl fra New York har tegnet bygget inspirert av flere av Hamsuns verk.

PETTER DASS-SENTERET PÅ ALSTAHAUG:

Bygget er tegnet av Arkitektkontoret Snøhetta og stod ferdig i 2007. Senteret er Nordland fylke sitt tusenårssted og kostet 70 millioner kroner. Senteret er reist som et museum over Petter Dass som selve ikonet for nordnorsk identitet. Senterets profil har ført til sterke diskusjoner om det nasjonal-romantiske bildet museet tegner av Petter Dass. Senteret er underlagt Helgeland Museum. Senteret drives med statlig tilskudd. I åpningsåret var dette på kr. 2,1 mill.

IVAR AASEN-TUNET I ØRSTA:

Stortinget vedtok høsten 1995 å bygge Ivar Aasen-tunet som et dokumentasjons- og opplevelsessenter senter for dikteren og nynorsk skriftkultur. Senteret eies av stiftelsen Nynorsk kultursentrum, og bak denne står de fire Vestlands-fylkene, vertskommunene, våre fire største universiteter og de viktigste nynorskinstitusjonene i landet. Aasen-tunet framstår som et nasjonalt kraftsenter for dokumentasjon og formidling av nynorsk kultur. Senteret er ett av Sverre Fehns praktbygg, og ble åpnet sommeren 2000. Se www.aasentunet.no

BJØRNSON, IBSEN, KIELLAND OG LIE:

– Alle de fire store har med unntak av Kielland fått sine dikterboliger bevart. Jonas Lies "Elisenfryd" i Stavern er i privat eie, men meget godt bevart. Bjørnsons bolig på Aulestad ble kjøpt av staten i 1920 og fra 1935 har hjemmet vært åpent som museum hver sommersesong. Aulestad er for tiden stengt, og både hovedbygning og "Folkestua" gjennomgår omfattende restaureringsarbeider. Aulestad skal åpnes i

all sin prakt i anledning markeringen av 100-årsdagen for Bjørnsons død i 1910. Aulestad er som Sigrid Undsets dikterbolig "Bjerkebekk", underlagt museet på Maihaugen.

Bygninger og leiligheter som Ibsen bodde i, er tatt vare på og drives alle mer eller mindre som museer i dag: Disse inngår i nettverket "Ibsenmuseene i Norge": Henrik Ibsen Museum, Skien på Venstøp som er dikterens barndomshjem. Ibsenmuseet i Grimstad som ivaretar dikterens ungdomstid og dikteriske debut – mens Ibsenmuseet i Oslo har ansvar for den gamle, verdensberømte dikteren.

I arbeidet med de forfatter-senterene og -museene vi har vist til ovenfor, er det brukt store ressurser. En har invitert internasjonalt anerkjente arkitekter til å tegne praktbygg som minnesmerker over noen av forfatterne, mens en i andre sammenhenger har brukt store ressurser til å erverve forfatternes tidligere boliger og til å sette disse i stand.

Det er denne tankegangen vi mener å lese ut av Stavanger kommunes ønske om å etablere et Kielland-senter. Dette bygger på de føringene som er gitt i "Handlingsplanen" og "Kielland-utredningen": Kiellands forfatterskap må få en plass i vår offentlighet som er i samsvarer med den betydningen han hadde i sin samtid, og de verdiene hans bøker gir oss i dag. Åpenhet er hovedbudskapet i litteraturarven etter Kielland – nå som i hans samtid. Og åpenhet må være et nøkkelbegrep i diskusjonen både om etableringen av et Kielland-senter anno 2009 og driften av det.

2.1 LITTERATURARVEN ETTER KIELLAND

Kielland-senteret skal følge opp litteraturarven etter Kielland. Det er derfor en forutsetning for det videre arbeidet

- at vi identifiserer og formulerer de sentrale verdiene i den
- at vi dernest viser hvordan vi kan gjøre arven levende og føre denne videre.

KIELLAND MAKTER Å KOMBINERE FORSTÅElsen AV PERSONLIGHETENS ETISKE NATUR MED DATIDENS NYTTEFILOSOFI. VIKTIG HER VAR STUART MILL OG HANS KRAV OM "FRI UNDERSØKELSE".

Vi våger følgende spissformuleringer om effekten av Alexander L. Kiellands virke

- Ingen fra vår region har som Kielland utøvd sterkere samfunnskritikk i sin samtid og fått større betydning for utviklingen av stavangerfolks selvforståelse enn Kielland.
- Ingen har som han åpnet for debatt i vår region.
- Ingen borgere i Stavanger by synes å ha fått en dårligere behandling – relativt sett - av hjembyen enn Kielland.

I sin biografi om Alexander L. Kielland fra 1996 – Sannhetens pris – viser forfatteren Tor Obrestad hvilken regning Kielland måtte betale for sin forfattergjerning – i sin samtid og i ettertid - nettopp fordi han stod for åpenhet. Denne skulle også vise seg å bli bestemmende for utviklingen av demokratiet i Norge.

I forbindelse med 150-årsjubileet for Kiellands fødsel uttalte Stavangers ordfører Leif Johan Sevland til Dagbladet: - Jeg tror ikke Stavanger skal slå seg på brystet og rope hurra, etter den behandlingen Kielland fikk. Måten byen optrådte på etter hans død er ikke noe å være stolt av. (18. februar 1999).

Stavangers vilje til å reise et Kielland-senter vitner om en erkjennelse av at kommunens forvaltning av Kielland-arven ikke har vært i samsvar med forfatterens og forfatterskapets betydning.

2.2 KIELLAND I SIN SAMTID

Kiellands sentrale posisjon i den nasjonale offentligheten var primært avgrenset til 1880-årene. Da var han til gjengjeld én av landets mest leste forfattere og sentral talsmann for tidens nye tanker. Etter fem års virke som forfatter foreslo Bjørnstjerne Bjørnson og Jonas Lie for Stortinget å bevilge dikterlønn til Kielland. Forfatterne fikk den gang bare et engangshonorar for sine bøker – inntektene gikk i hovedsak til forlagene. Derfor hadde Stortinget innført en ordning med diktergasjer som både Bjørnson og Lie nøt godt av. Stortinget avslø søknaden om diktergasje til Kielland – tre år på rad med støtte bl.a. av representanter som hadde fått "sete på Tinget" nettopp på grunn av de debattene Kiellands bøker hadde ført til.

Kiellands forfatterskap er selvfølgelig kommet noe på avstand i løpet av de 130 årene som har gått siden hans debut i 1879. Vi mener likevel at diskusjonen om et Kielland-senter både må forankres i Kiellands samtid for forståelsen av denne, og i vår tids ønske om å gjenreise den offentlige debatten gjennom etablering av litteraturhus.

Kielland brakte sentrale demokratiske verdier som åpenhet og frihet inn i samfunnsdebatten. Om individets frihet fra all ytre autoritet – gjerne med en grunntone av optimistisk og idealistisk klang. Her vil vi se mange paralleller til visjonen for Stavanger 2008: Open Port. Selv om Stavanger 2008 har fått kritikk for mangelfull åpenhet, vil visjonen Open Port vise klare sammenhenger tilbake til Kiellands tid og de verdiene Kielland stod for.

Kunnskapen om Norge og Stavanger i siste halvdel av 1800-tallet vil nok være bestemt av våre ulike interesseområder. For å sikre en viss felles forståelse av Kielland og hans samtid er det nødvendig å gå nærmere inn på tidsånden, forfatterskapet og Kiellands posisjon nasjonalt og lokalt. Da skulle vi kunne få et utgangspunkt for å kunne svare på spørsmålet om hva vi kan få ut av Kielland i dag.

1880-årene får et syn på dikteren og hans oppgave som skiller seg sterkt fra de foregående perioder. I romantikken hadde dikteren vært geniet, profeten og seeren – som stod i kontakt med overjordiske makter. Gjennom sin diktning skulle dikteren få fram "det uut-sigelige" og de evige ideer, tanker og bilder som bare et geni gjennomstrømmet av ånd – genius - kunne formidle.. .

I 1880-årene møter vi fortsatt dikteren som forkynner – men av den nye tids ideer. Nå handler det først om å formidle innsikt i sosiale forhold og senere i psykologiske. Pådriveren for denne utviklingen i Norden var først og fremst den danske litteraturkritikeren Georg Brandes. Oppgaven var framfor alt å formidle tenkemåten bak tidens demokratiske bevegelse og formidle resultatene fra moderne vitenskap. Ibsen og Bjørnson leverte med sine nåtidsdramaer viktige bidrag til den offentlige debatten, mens Kielland sammen med Elster, Lie, Garborg, Skram og Jæger bidro med sine sosiale romaner. Litteraturhistorikeren A.H. Winsnes skriver:

ALEXANDER L. KIELLAND BLE GJENNOM SITT STERKE ENGASJEMENT ÉN AV VÅRE FØRSTE FORKJEMPERE FOR EN ÅPEN OG KRITISK OFFENTLIGHET. HAN ER FORTSATT ÉN AV DE SKARPESTE PENNENE NORSK LITTERATUR OG NORSK OFFENTLIGHET HAR FOSTRET.

- Under kapitalismens rivende utvikling, under borgerskapets fremmarsj og proletariseringen av store befolkningslag var nettopp den bredt anlagte, mer eller mindre samfunnskritiserende roman i de store kulturland blitt et viktig middel til sosial erkjennelse og vekkelse av sosial bevissthet.

Winsnes gir Alexander L. Kielland æren for gjennombruddet av den moderne realistiske romanen i Norge: Kielland er den som fører den fram til avgjørende seier og anerkjennelse. Mot slutten av 1880-årene overtok "bôhem-dikterne" samtidig som Knut Hamsun innvarslet en introvert nyromantisk diktning. Samfunnsengasjementet måtte gi tapt for Hamsuns ønske om å sette fokus på "selsomme Nervevirkosomheder, Blodets Hvisken og Benpibernes Bøn, hele det ubevidste Sjæleliv".

2.3 FORFATTERSKAPET

Alexander L. Kielland var i sin samtid sammen med Lie den mest leste av "de fire store" – Ibsen, Bjørnson, Kielland og Lie – og en helt sentral bidragsyter til etableringen av den såkalte litterære og borgerlige offentlighet fra 1880-årene til 1900 her i landet.

Winsnes gir følgende karakteristikkk av Kiellands forfatterskap:

- I løpet av en merkelig kort tid – seks, syv år – sender han ut den ene betydelige roman etter den annen, ruller opp et bilde av norsk småbyliv så intimt og så stemningsfullt som ingen før ham og samtidig så rikt og vidt i sin menneskelighet. Så dristig i sin satire og så alvorlig i sin tendens, at hans diktning virket som en luftning fra en stor og fremmed verden.

Kielland debuterte med *Novelletter* i 1879, og da han døde i 1906 – 57 år gammel – etterlot han seg en imponerende produksjon – tatt antall titler over tid – i betraktning:

Noveller: *Novelletter*, 1879; *Nye Novelletter*, 1880; *To Novelletter fra Danmark*, 1882. Romaner: *Garman & Worse*, 1880; *Arbeidsfolk*, 1881; *Else*, 1881; *Skipper Worse*, 1882; *Gift*, 1883; *Fortuna*, 1884; *Sne*, 1886; *Sankt Hans Fest*, 1887; *Jacob*, 1891. Skuespill:

Paa Hjemvejen, 1878; *Hans Majestæts Foged*, 1880; *Det hele er Ingenting*, 1880; *Tre par*, 1886; *Bettys Formynder*, 1887; *Professoren*, 1888. Essays: *Forsvarssagen*, 1890; *Mennesker og Dyr*, 1891; *Omkring Napoleon*, 1905, Brev: *Brev 1869-1906*, 4 bind, 1978-1981

Kielland utdannet seg til jurist, stiftet familie, livnærte seg som teglverkseier, bodde en årrekke i Frankrike og Danmark – før han slo seg ned igjen i Stavanger – først som redaktør av Stavanger Avis i 1889 til 1890, senere utnevnt av staten til borgermester i Stavanger i 1892 (den gang rådmann), før han så ble amtmann i Romsdal i 1894 – et embete han hadde fram til 1905.

Ved Kiellands debut i 1879 forkynte Bjørnstjerne Bjørnson i Dagbladet med fynd og klem at nå var en ny radikal forfatter dukket opp. Gjennom flere år hadde Kielland gjort seg kjent med Europas ledende tenkere og skribenter. Det var nye ideer fra filosofer, diktere og naturvitere – der kanskje filosofen Søren Kierkegaards krav om å være i sannhet – ble mest bestemmende for Kiellands videre utvikling og forfatterskap. Kielland makter å kombinere forståelsen av personlighetens etiske natur med datidens nyttefilosofi. Viktig her var Stuart Mill og hans krav om "fri undersøkelse". Således bygger Kielland sin forfattervirksomhet på moralfilosofiske tanker – spørrende i utgangspunktet, radikale i sine konklusjoner – fordi disse var forankret i sunn fornuft og et demokratisk verdisyn. Derfor drives han også videre av en slags gjennomgående harme over tingenes tilstand. Denne kan vi følge fra bok til bok.

Garman & Worse og *Skipper Worse* er i utgangspunktet enkeltstående romaner – men kan leses som én og samme historie om et Stavanger på 1800-tallet styrt av mektige handelshus. Slik kan vi også lese *Gift*, *Fortuna* og *St. Hans Fest*. Kielland ønsker å vise at hykleriet ødelegger for sann kristendom når makt og penger styrer menneskenes valg. Han viser hvordan parforhold ødelegges når kjærligheten overstyres av materielle verdier – mens den grådige og altoppslukende kapitalismen får utvikle seg fritt. Romanen *Jacob* kan leses som en avslutning på de to store romanrekkene: *Kremmeriet* og *pengene overtar* – handelshuset og dannelsen med

DEN SUBSTANS I HJERNEN,
SOM GJØR DIGTERNE,
ER NATURLIGVIS DEN SAMME

**FRA OLDTIDEN
TIL IDAG,**

- FRA JEREMIAS TIL DICKENS;
DEN - ER EN EIENDOMMELIG
BEHANDLING AF DET, SOM ER
SEET OG FØLT, - EN BEHAND-
LING, SOM NÆRMEST LIGNER
EN OMFORMING

forankring i humanistiske idealer fra Kontinentet, er ikke liv laga i en verden som styres av penger – og bare penger.

Kielland ble i sin samtid oppfattet som en meget radikal forfatter. Han var føreren av samfunnsanklagen, skrev *Dagbladet* da *Arbeidsfolk* kom ut.

2.3.1 KIELLANDS METODE

Alexander L. Kielland så på sin diktning som en politisk handling, som et middel til å realisere sitt ideal: det opplyste demokrati. Klart og bevisst. Som en erklært tilhenger av "nyttepoesien", stilte han sin diktning i tidens tjeneste. Ingen dyptgående sjeleanalyse er målet. Hensikten er å stille et bestemt samfunnsproblem fram for leseren, avdekke uretten, hykleriet, råttenskapen. Til en viss grad er det denne sosiale og politiske tendensen som bestemmer skrivemåten hans, mener litteraturhistorikeren Winsnes og fortsetter: Den gir hans romaner og noveller deres tydelige konstruksjon:

Jeg tænder ligesom et Baal i Midten, hvor jeg vil brænde et eller andet Samfunsonde, og rundt dette grupperer sig en Flok Personer, om hvilke Baalets Lys falder stærkere og svagere, men altid kun Belysning fra Baalet; derfor blive mine Figurer ensidig belyste eller – som man siger – overfladiske. (Brev til Georg Brandes 6.11.1884)

Kielland viser hvordan han vil diskutere spørsmål av allmenn interesse gjennom litteraturen – først i sine skjønnlitterære verk og senere i brev og artikler. Så prøver dikteren etter beste evne å føre "lyset" i de retninger der han mener å se skjevheter som må rettes på.

Forfatterne var både dagsordensettere og drivere i samfunnsdebatten på 1880-tallet. I 1902 brukte historikeren Ernst Sars begrepet "poetokrati" – synonymt med "dikterstyre" – om forfatterne fra denne perioden. Disse var så tydelig til stede i det offentlige rom at de langt på vei styrte politikken. Kielland gjorde dette indirekte gjennom sine skjønnlitterære arbeider og direkte gjennom brev og avisartikler. Men i motsetning til for eksempel dikterkollega Bjørnstjerne Bjørnson framstod han aldri som folketaler.

Alexander L. Kielland ble gjennom sitt sterke engasjement én av våre

første forkjempere for en åpen og kritisk offentlighet. Han er fortsatt én av de skarpeste pennene norsk litteratur og norsk offentlighet har fostret. Få har i samme grad som han maktet å vise at språk er makt, og å bruke denne makten på en slik måte at hans verdier har vunnet fram i det offentlige rom – med store rikspolitiske konsekvenser. Stortingets diskusjon om Alexander L. Kielland skulle få diktergasje, førte for eksempel til splittelsen av partiet Venstre i 1885.

Kielland viste at litteratur gir påvirkningsmuligheter sterkere enn andre medier i samtiden. Dette gjorde han gjennom både sitt forfatterskap og sin redaktørgjerning – med en integritet og insistering på ytringsfrihet som fikk store politiske følger – lokalt og nasjonalt. Han beveget sin synsvinkel fra aristokratens til demokratens, fra ovenfra og ned, til nedenfra og opp. Aristokraten blir i mange spørsmål talsmann for undertrykte og småkårsfolk.

Kielland fikk en sterk posisjon som talsmann for den åpne debatt. I dag kan han framstå som en rollefigur for demokratisk tenkning og arbeid – slik vi møter ham som forfatter og redaktør.

Som forfatter:

Naar Folk sover tungt, hvisker man dem ikke i øret: Staa op og tag fat paa alle dine Stræv; men man raaber: Brand! Og naar de saa faar gnedet Søvnen og Sinnet af sig, takker de ham, som raabte (...). Den som vil vække, maa overdrive. (...) det Kanelvand med surt og sødt i, som man kalder objektiv-upartisk Skildring, er Tøv og Barnemad. (Brev til Jacob Kielland 24.05.1881)

Dette er ett av Kiellands mest klassiske utsagn der han tar opp forholdet mellom midler og mål. Kielland spisset sitt budskap. Og han nådde fram. Da Stortingets Gasjekomiteé innstilte på avslag på søknaden om diktergasje, uttrykte den følgende: (...)

en forfattervirksomhed som ialfald til dels formenes å stå i modstrid til de inden nationen herskende moralske og religiøse begreber (...).

Som redaktør:

Kielland framstod ikke som mindre radikal med sin "programerklæring" ved tiltredelsen som redaktør i *Stavanger Avis* i 1889. I brev til Bjørnstjerne Bjørnson skriver han:

MENS KIELLAND OG HANS SAMTID ETABLERTE DEN LITTERÆRE OFFENTLIGHET, ER ARBEIDET NÅ RETTET INN MOT Å GJENSKAPE OFFENTLIGHETEN ETTER AT DENNE ER GÅTT MER ELLER MINDRE I OPPLØSNING.

Ved du saa hva jeg vil blive! – jo jeg tænker paa at blive Redaktør – det, jeg sist i Livet havde tænkt, jeg skulde føres til. Men nu er det – da jeg har tænkt over – ikke bare den sidste Udvej til Livsophold; men jeg synes virkelig, at jeg føres den Vei: fra de første større Bøger med længere Sigte, altid kortere og nærmere, indtil jeg med St. Hans Fest jo er Dagens Kamp lige indpaa Livet, – en Avisartikel i Bogform. He? – Hva mener du? Et Blad i min Haand vilde være en Svøbe for Byen og en Fornøielse for Landet. Og jeg tror, jeg skulde tjene.

Kielland ble både en "svøbe" for byen og seg selv. Stavanger var en bitteliten by i et bittelite land – og hovedpersonene befant seg på hver sin side av en "andedam" – Breiavatne...

2.4 NABOLAGET VED BREIAVATNE – HJERNEKRAFT OG SKAPERKRAFT

Mange av de menneskene som bodde og hadde sitt daglige liv og virke rundt Breiavatne på 1800-tallet, skulle komme til å sette tydelige spor etter seg i norsk, nordisk og europeisk politikk og åndsliv. Henrich Steffens (1773-1845) liv blir et slags preludium for de andre som skulle følge etter. Hans far var lege eller feltskjærer på Stavangers rade- eller syfilissjukehus. Dette sjukehuset var i drift fra 1771 fram til 1840 og lå ved Breiavatne.

Henrich Steffens gikk sine barnesko i Stavanger, og skulle senere i livet vende tilbake til Norge og norsk natur som en genierklært naturfilosof og geolog. Han skrev sågar flere bøker om sitt fødeland – før han oppnådde å bli en av stamfedrene til europeisk romantikk – til den tyske Jena-romantikken – slik vi møter disse påvirkningene f.eks. hos Wergeland og Welhaven.

Kjøpmann **Jacob Kielland** var på denne tiden landets rikeste mann. Han kjøpte det gamle radesjukehuset ved Breiavatne og overlot

det til én av sine fire sønner, **Jens Zetlitz Kielland**. Hans sønn **Alexander L. Kielland (1849-1906)** tilbrakte sin barndom og ungdom i dette huset, og det skulle bli hans bolig i voksen alder – dette "Paradiset på jord" som han kalte det – så lenge han levde. Kielland-familien hadde i flere generasjoner fått sin utdanning og påvirkning fra Tyskland, Frankrike og England. Alexander L. Kiellands store interesse for europeiske åndsretninger var derfor ikke noe nytt. Det nye var imidlertid at Kielland førte rasjonalismen til Norge via åndsfrender i Danmark. Slik løftet Kielland gjennom sin diktning de europeiske hovedstrømningene – som utviklingslære, likestilling, klasseskille, kristendom – de store sakene i datidens demokrati-debatt, helt hjem til småbyen Stavanger.

LARS OFTEDAL (1838-1900) holdt til på østsiden av Breiavatne. Der skulle han bygge opp sitt livsverk – først som kallskapellan i Hetland og fra 1882 som sogneprest i St. Petri. Derfra bygde han opp Den Vestlandske Vækkelse. Denne lekmannsbevegelsen ble til i forlengelsen av Oftedals prestevirke, og aktivitetene i og rundt denne utviklet han til en nesten komplett næringsklynge innenfor datidens kommunikasjonsteknologi – fra Bibel-tolkning der omsorgen for medmenneskene stod helt sentralt – med bygging av Waisenhus og ulike typer hjem for foreldreløse piker og falne kvinner, etablering av et stort trykkeri, bokbinderi, forlag, avis, tidsskrift og produksjon av emballasje til alle forsendelsene fra Stavangers første og – relativt sett – største mediehus. Byen hadde den gangen i underkant av 20.000 innbyggere og landet totalt rundt to millioner. Oftedals virke hadde stort nedslag – tidsskriftet Bibelbudet gikk ut nasjonalt, avisen Vestlandsposten dekket det meste av Vestlandet og dagens Sørlandet – med egen Kristianiautgave, salmebogen Basun Røst og Harpetoner ble gitt ut i 200.000 eksemplarer mens Oftedal ennå levde. Selv unggutten Knut Hamsun ble satt til høytlesing av Bibelbudet for sin onkel og de andre oftedølene oppe på Hamarøy. Hamsun skrev en hel liten bok om sine Oftedal-erfaringer: Lars Oftedal – Udkast - i 1889: for å "lægge Øret til hans Ord og lytte til hans Mening og dets Urimeligheder, for at gjøre mig bekjendt med Tankegangen, Sproget, Mennesket i denne Mand, - denne mæktige Folkepræst."

KIELLAND OG OFTEDAL: Det var denne "makten" som gjorde sitt

SLAGORDET "OPEN PORT" LEVERER EN STERK
INVITASJON TIL OFFENTLIG ENGASJEMENT
I ALEXANDER L. KIELLANDS BY.

inntog på Stortinget etter innføringen av parlamentarismen og Venstres enestående seier i 1884. Oftedal ble stortingsrepresentant. Han hadde forholdt seg mer eller mindre taus til saken om diktergasje til Kielland kom opp i 1885. For Oftedal og den bondedemokratiske fløyen av Venstre som han representerte, stod Kiellands forfatter-skap i motsetningsforhold til folkets religion. Spørsmålet om dikter-gasje til Kielland kom opp igjen både i 1886 og 1887, men ble begge ganger avvist.

Kielland-saken fikk store rikspolitiske konsekvenser. Den førte bl.a. til splittelsen av Venstre. Kiellands svar på den behandlingen han hadde vært utsatt for, kom først og fremst i romanen St. Hans Fest. Med den angrep han framfor alt det moderate venstre – presten Morten Kruse og hans pietistiske tilhengere – "Kaninerne". Likheten med Lars Oftedal og hans "Vestlandske Vækkelse" er påfallende – og "Kaninbyen" er senere i flere sammenhenger brukt som betegnelse på Stavanger. Sist av Arild Rein som tittel på én av hans tre Sta-vanger-romaner, Kaninbyen fra 2004.

Kielland-saken førte også til at forholdet mellom politikk og kul-tur ble satt på dagsorden. Salmedikteren Elias Blix var statsråd i årene 1884 til 1888 og prøvde å løfte diskusjonen om dikterlønn fra et personlig til et prinsipielt nivå. Blix var sentrumspolitiker, og han ville sikre forfatterens økonomi gjennom en "Skrifteieendomsret". Forlagene betalte nemlig dikterne bare et éngangshonorar uansett salg. Derfor gikk Blix imot en personlig diktergasje til Kielland, men ville sikre forfatterne økonomisk gjennom en forløper for moderne opphavsrett. Forslaget ble nedstemt. Slik kan vi si at Kielland-saken ble starten på utviklingen av en offentlig kulturpolitikk i Norge.

JOHANNES V.C. STEEN (1827-1906) var rektor på Stavanger Kat-edralskole i årene 1866-1891. I samme periode var Steen storting-srepresentant – og i årene 1881-1888 stortingspresident – og ble deretter den første og eneste statsminister til nå fra Stavanger i årene 1891-1893.

Kielland-saken ble - som vi har sett - rikspolitikk på høyeste nivå. Utrolig nok levde og virket de sentrale personene i Kielland-saken med et par hundre meters avstand fra hverandre - rundt Breiavatne

– fra Kielland-huset til Bergelandsgaten.

ARNE GARBORG (1851-1924) var født i Time, bodde i 1871-72 i San-dal i tidligere Madla kommune – før han kom til å tilbringe det meste av sitt liv på Østlandet.

Da Kielland-saken gikk i Stortinget, arbeidet Garborg i riksrevisjo-nen. Garborg hadde fjernet seg fra hovedtyngden av venstrepartiet og dets syn på politikk og religion – for ikke å snakke om moral- og kultursyn. Jærbuen var blitt "européer". Etter at han ga ut Mannfolk i 1886 med sterke skildringer fra studentlivet i Kristiania – om men-neskenes driftsliv og sosiale bakgrunn – gjenvälgte ikke Stortinget ham til statsrevisjonen. Han skriver i sitt tredje Kolbotn-brev: - Tenk tru på fridoms menn. Hev du høyrst slik? Og tru på folket? Hev du høyrst slikt (...) Kva skal bonden med fridom? Han gjeng til presten og seier: Kjære, bind hender og føter på meg, far.

I 1892 er Garborg tilbake i Stavanger – han skal til Ut-Salte på Jæren og venter på toget. Fra venteværelset ser han Lars Oftedal med sine trosfeller spasere rund Breiavatne. Disse reiseinntrykkene fra Stavanger og Jæderen trykker Garborg året etter som en føljetong i Verdens Gang under tittelen Fra Det mørke Fastland, datidens beteg-nelse på Afrika som The Dark Continent. Ved å sette dette stemplet på den regionen som framfor noen hadde realisert misjonsskallet med egen misjonsskole for å utdanne misjonærer som skulle frelse hedningene i Afrika – stigmatiserte Garborg landsdelen. Det gjorde han etter å ha sett Oftedal spasere med sine trosfeller ved Breia-vatne – et syn som blir kommentert i sviende ordelag overfor hele landet.

KITTY L. KIELLAND (1843-1914) var Alexanders eldre søster. Hun var levende opptatt av kvinnesak, av spørsmål om kunst og litteratur og skrev innlegg i avisene. Hun studerte maleri under Gude og Eilif Peterssen i Tyskland, hadde nært vennskap med Harriet Backer og brorens dikterkolleger Bjørnson, Lie og Garborg. Det var hun som oppdaget det spesielle lyset på Jæren og ga det kunstnerisk uttrykk i jærmaleriet. Hennes bilder henger i dag bl.a. på Slottet og i Nasjon-algalleriet i Oslo.

ET LEVENDE DEMOKRATI ER AVHENGIG AV AT VI MUNTLLIG OG SKRIFTLIG ER I STAND TIL Å DRØFTE DE SPØRSMÅL SOM TIL ENHVER TID MÅTTE OPPTA OSS SOM FELLESSKAP.

LARS HERTERVIG (1830-1902) var noe eldre, men ble en nær bekjent av Alexander og Kitty L. Kielland. Han kom fra Tysvær for å gå i malerlære i Stavanger og ble så hjulpet til studier i Kristiania og Tyskland – under Gude. Han måtte avbryte studiene på grunn av sinnslidelse – og kom på slutten av 1860-tallet til Stavanger. Hans naturbilder, som for eksempel Fra Borgøya og Stavanger sett fra Våland har et slags ekstasisk naturengasjement i seg. Naturbildene skulle komme til å gi ham en særstilling i norsk landskapskunst. Hans talent kom også til uttrykk i tegninger og akvareller senere i hans liv. Sykdommen lammet ham, men han ble "oppdaget" og fikk moralsk og økonomisk støtte av Kitty og Alexander L. Kielland, men vant først anerkjennelse et drøyt tiår etter sin død på fattighuset i Stavanger.

PEDER SEVERIN KRØYER (1851-1909) skulle bli en annen stor maler med røtter i Stavanger. Hans familienavn var Gjesdal, og dette beholdt han til han var 21 år. Hans fosterfar var den berømte danske zoologen Henrik Nikolai Krøyer (1799-1870) som hadde vært adjunkt ved Kongsgård i årene 1827-1830. Peder Severin viste en usedvanlig malerisk begavelse og ble alt i 1863 elev ved Kunstakademiet i København med senere studier i Frankrike og Spania. Han hentet gjerne sine motiver fra Skagen i Danmark – inspirert av Chr. Krohg. Noen av hans mest kjente bilder er Fiskere på Skagens strand og Kunstnerfrokost – begge fra 1883. Samme året laget han en byste av Alexander L. Kielland, og malte i 1895 et livfullt portrett av Kiellands diktervenn fra Paris-oppholdet – Sophus Schandorph. Krøyer malte også Nina og Edvard Grieg, og Bjørnson og Lie.

SIGBJØRN OBSTFELDER (1866-1900) er en disse av kulturpersonlighetene som hadde sin barndom og ungdom ved Breiavatnet. Han var en ung mann og bodde midt mellom Oftedal og Kielland da striden mellom disse raste som verst. Gjennom sitt korte liv – 34 år – og med sin svært lille produksjon omtales han av ettertiden som modernismens "far" i Norden. Hans Digte fra 1893 skulle bli en av vår litteraturs mest omdiskuterte diktsamlinger. Han høstet stor anerkjennelse – og befestet sin posisjon både med Korset og En præsts dagbog. Edvard Munch lagte et relieff av Obstfelder som 30-åring og Gustav Vigeland et relieff i gips og et hode i granitt. Dette siste har vi også i Stavanger.

Denne gjennomgangen av Kiellands "nabolag" viser at Stavangers

kultur har et unikt rotfeste i litteratur og bildende kunst – midt i et politisk minefelt. Og det innenfor et område som kan avgrenses til nord- og delvis østsiden av Breiavatne.

Et Kielland-senter i Stavanger sentrum vil med denne forankringen få en helt enestående "setting" – i det historiske miljøet rundt Breiavatne. Et hus som bygger på arven etter Kielland – i vid forstand – vil bli en sentral del av byens og regionens selvbilde og identitet. Kielland var nemlig både heimstaddikter og europeer: - Å forstå Kielland betyr å forstå Europa.

2.5 KIELLAND ANNO 2009

Vi trekker vår konklusjon fra forrige avsnitt videre: - Hva skulle vel være mer naturlig enn å forstå Europa – og oss selv – ved å bruke samme grep om som Kielland brukte: nemlig den offentlige debatten slik denne nå blomstrer i Europas litteraturhus. Mens Kielland og hans samtid etablerte den litterære offentlighet, er arbeidet nå rettet inn mot å gjenskape offentligheten etter at denne er gått mer eller mindre i oppløsning.

Eksisterende Kielland-planer og -utredninger leverer en lang rekke spennende forslag til hva et Kielland-senter kan inneholde og tilby. Det vil imidlertid være minst like viktig å vise hvordan Kielland-senteret kan samle "offentlighetene" i Stavanger og regionen til dialog om sentrale spørsmål for vårt samfunns verdier og hvordan vi lever våre liv i forlengelsen av disse.

Slagordet og visjonen for Stavanger Europeisk kulturhovedstad 2008 – Open Port – gir et godt utgangspunkt for å kunne føre arven fra Kielland videre. Slik vil Stavanger og regionen kunne utforme sitt Kielland-senter som et moderne litteraturhus, ved å bygge på tradisjonen fra debattdikteren Kielland, til ønsket om å reise "en talerstol" for engasjement og diskusjon. Dette kom til uttrykk i Stavanger i forbindelse med Kulturhovedstadsåret – for eksempel gjennom diskusjonen om tildeling av midler til 2008-prosjekter og gjennom diskusjon omkring det politiske styringssystemet. Slagordet "Open Port" leverer en sterk invitasjon til offentlig engasjement i Alexander L. Kiellands by.

ALEXANDER L. KIELLAND TILHØRER DEN GENERASJONEN DIKTERE I NORGE SOM FIKK BETEGNELSEN POETOKRATER FORDI DE GJENNOM SIN DIKTNING VAR VIKTIGE OPINIONSDANNERE.

Dagens medier uttrykker alle en felles erkjennelse - fraværet av offentlig diskusjon. Dette svekker dynamikken i fellesskapet i vår del av landet. Derfor må dialogen styrkes - gjennom medienes temavalg, avisenes debattsider og åpning av nye diskusjonsfora utenfor redaksjonene.

Deltakersamfunnet - at folk bryr seg - er en viktig forutsetning for et levende demokrati. Det handler om vår felles meningsproduksjon - historisk forankret i Kielland-tradisjonen. Han ble kanskje den som tok utfordringen fra den danske litteraten Georg Brandes mest bokstavig: - Det, at en Literatur i vore Dage lever, viser sig i at den sætter Problemer under Debat.”:

Slik skapes engasjement og motkraft til likegyldigheten. Likegyldighet er hakket verre enn intoleransen. Intoleranse vitner tross alt om at folk gidder å ta og målbære en mening. Dette forholdet ble tatt opp av Kjølvs Egeland i innledningen til Stavangers første kulturplan i 1969. Vi våger å hevde: i tradisjonen etter Kielland.

2.6 FORFATTERSENTER OG LITTERATURHUS

Vedtaket om å etablere et Kielland-senter i Stavanger faller sammen med et stadig sterkere ønske om at byen også skal få et litteraturhus. Her er Litteraturhuset i Oslo forbildet. Denne type etableringer begynte i Tyskland med åpningen av Literaturhaus Berlin i 1986.

Huset har hatt en nøkkelrolle for formidling av samtidslitteratur og kritikk. I 1991 kom folk fra Øst-Berlin for å diskutere estetikk og litteratur og politikk med sine naboer i vest. Slik fikk Literaturhaus Berlin en helt sentral rolle i den tyske demokratibevegelsen. Senere har alle større byer i Tyskland, Østerrike, Sveits og Skandinavia fått eller er i ferd med å få litteraturhus. I Norge planlegges det nå litteraturhus i Bergen, Trondheim, Tromsø, Grimstad og på Bryne. Videre vil rekken av norske "forfattersentre" fungere som litteraturhus. Husene er gjennomgående organisert som stiftelser eller foreninger for å understreke sin uavhengighet. I Tyskland har litteraturhusene fått navn etter byene de er i: Literaturhaus Berlin, Hamburg, Stuttgart, München osv.

Husene drives med offentlig støtte sammen med inntekter fra

medlemsavgifter, arrangementer, serveringssteder og utleievirksomhet - til bokhandel, møter med mer.

Litteraturhusene er egne bygg, eller kan gå inn som del av et kultur- eller biblioteksbygg.

Samtidslitteratur og samfunnsdebatt er de sentrale virkeområdene og da i samspill med forfattere og litteraturformidlere, gjennom dramatiseringer og diskusjoner, litteraturfester og symposier. Barn- og ungdom er en viktig målgruppe - med tilbud som skriveverksted og lesetrening. Artister og musikere er sjeldnere til stede i arrangementene. I Stuttgart har litteraturhuset sin egen næringslivsklubb.

Vi ser at Kielland-senteret blir møtt med forventninger som har klare paralleller til litteraturhusene. Dette er naturlig fordi Kielland og litteraturhusene inviterer til debatt. Et åpent fellesskap skal gi rom for meningsbrytninger. Litteraturhusene er etablert nettopp for å stimulere til debatt. Kielland var som kjent vår norske debattdikter framfor noen.

Dialogen er selve kjernen i vårt demokrati. Litteraturhusene har grodd opp i områder der nettopp den offentlige debatten skal styrkes for å sikre vitaliteten i demokratiet. Et levende demokrati er avhengig av at vi muntlig og skriftlig er i stand til å drøfte de spørsmål som til enhver tid måtte oppta oss som fellesskap. Det er her litteraturen i sin jakt på det typiske i og ved tiden inviterer til prinsippdiskusjoner. Derfor er litteraturhusformen med forfatterbesøk lett å ty til når aktuelle tema skal utdypes.

2.7 BORGERLIG OFFENTLIGHET

Alexander L. Kielland var en sterk bidragsyter til framveksten av en litterær offentlighet. Denne ble i sin tur helt avgjørende for borgerskapets egenforståelse slik den utviklet seg til en borgerlig offentlighet. Begrepet ble først brukt for å vise hvordan borgerskapet kunne framstå som en motkraft til embetsverket ved å ta aktivt del i samfunnsdebatten. Den borgerlige offentligheten er et nøkkelbegrep til forståelsen av det antiautoritære opprøret som begynte i 1968.

"Sekstiåttene" innvarslet et drøyt tiår der unge mennesker gjorde opprør mot det bestående - mot "borgerskapet". Opprøret var i sin

ET KIELLAND-SENTER I STAVANGER MÅ VÆRE ET STED SOM OMDANNER PUBLIKUM TIL AKTIVE DELTAKERE I DEN OFFENTLIGE DEBATTEN.

mest utrerte form forankret i radikalt sosialistisk tankegods, mens den brede strømmen gikk i retning av samfunnsdeltakelse og medbestemmelse. Nei til monopolkapitalen ble brukt som slagord for å bekjempe kapitalismen og troen på de frie markedskreftene. Idealet var et funksjonelt deltakersamfunn.

Langtidsvirkningene av studentopprørene på 60-tallet førte til at den offentlige debatten langt på vei forsvant. Velstandsøkningen fram mot 90-årene kan være én av forklaringene på denne utviklingen. Fellesskapstenkningen ble avløst av individualisme som bygde på et liberalistisk grunnsyn - med kapital og marked som styringskrefter. Denne form for liberalisme har bl.a. ført til en kynisme som forårsaket finanskrisen høsten og vinteren 2008/2009. Særinteresser styrt av makt og penger har overlatt stadig større områder av samfunnet til de tilsynelatende frie markedskrefter. Markedskreftene er imidlertid blitt kontinuerlig manipulert slik at disse har løpt løpsk. Selveste United States of America trues nå av konkurs. Landets redning ligger i at Kina kjøper amerikanske verdipapirer i retur for amerikanernes varekjøp.

Den samme historien" fortalte. Kielland med sin roman Fortuna som kom ut 1884. Her handler det om Stavanger og konkursraset i 1883. Den gangen skrev Kielland om vekslere som mistet sin verdi og rant over hans fødeby som en syndflod. I 2009 er det ikke snakk om en småby på Vestkysten som kan gå konkurs, men selveste The Promised Land når "subprimene" blir verdiløse, og børsboblene sprekker. Denne siste historien forteller stavangerforfatteren Sigmund Jensen i romanen Tiberiusklippen som kom ut høsten 2008. Kielland kunne fortelle samme historie. Derfor leser hele byen Fortuna til høsten.

2.8 OFFENTLIGHETEN VED 2000-ÅRSSKIFTET

Dagens samfunn er delt opp i en rekke segmenter. Når vi omtaler disse, bruker vi gjerne bilder som "i politikens verden", "i den akademiske verden", "i kunstens verden" og lignende. Vi snakker om ulike områder av samfunnet som har fått sine egne "offentligheter".

Litteraturhus-bevegelsen i Tyskland kom som en reaksjon på at samfunnsengasjementet var i ferd med å forsvinne. Arbeidet gjennom litteraturhusene ute i Europa synes å bygge på et uttrykt ønske om å samle vår tids "særoffentligheter" til en ny "felles" offentlighet. Derfor står "talerstolen" helt sentralt i litteraturhusene. Den inviterer til åpen debatt om store som mindre samfunnsspørsmål - gjerne med utgangspunkt i tekster fra skjønnlitteratur og sakprosa. I Norge ser vi hvordan Litteraturhuset i Oslo er i ferd med å få en posisjon som et "meningshus" for hele landet.

2.8.1 POETOKRATIET

Alexander L. Kielland tilhører den generasjonen diktere i Norge som fikk betegnelsen poetokrater fordi de gjennom sin diktning var viktige opinionsdannere.

Hvordan står poetokrati-begrepet i dag?

Det er omstridt og ble heftig diskutert her i landet rett etter 2000-årsskiftet: Skulle det gjelde bare skjønnlitterære forfattere, eller skulle også faglitterære regnes med?

2.8.2 AGENDA

Til sjuende og sist handler samfunnsdebatten om demokratiske verdier, om vår evne til å invitere til diskusjon om spørsmål som dagens mennesker opplever som viktige - enten de formidles gjennom skjønnlitteratur eller faglitteratur - gjennom aviser eller etermedier. Målet må være å fange opp og formulere samfunnsspørsmålene før svarene fanger oss, at "noen" tar avgjørelsen før spørsmålet er reist, slik at både spørsmål og svar blir styrt av særinteresser.

Redaktør Sven Egil Omdal i Stavanger Aftenblad formulerte i slutten av januar i år sine forventninger til et litteraturhus slik: - Huset må ha kraft, penger og temperament nok til å sette sin egen agenda - slik Rogaland Teater gjør i sine beste stunder.

2.8.3 "TALERSTOLEN"

Et Kielland-senter i Stavanger må være et sted som omdanner publikum til aktive deltakere i den offentlige debatten. Vi snakker om en "talerstol" for byen og regionen som kjernen i en offentlig diskusjon om aktuelle saker for fellesskapet. Slik skal en kunne sette i gang ny tenkning som stimulerer samfunnsdebatten med ideer og planer

MONEY TALKS, BUT THE WRITER TELLS THE STORY...

som kan påvirke kulturen i byen og regionen. Disse tankene kommer bl.a. fra professor Bjørn Kvalsvik Nicolaysen ved Universitetet i Stavanger nå ved årsskiftet. Og han hevder at en nå må "utnytte det faktum at både då offentligheita vart til, og no når offentligheita er på vikande front, så var og er forfattarar frå Rogaland og regionen omkring sær viktige aktørar i utforminga av ei moderne litteraturforståing. (...) men bruk fyrst og fremst den stolte Stavanger-tradisjonen med friby for forfylgde forfattarar frå heile verda, til å opne opp for forsømde, gløymde og fortregnde diskusjonar om alt som kan eller ikkje kan formulerast i skrift."

Vi vil gå lengre enn Nicolaysen og hevde at forfatterne i Stavanger-regionen ikke bare har ført an i utforminga av en moderne litteraturforståelse, men til og med bevirket en tidsbestemt samfunnsforståelse. Bare for igjen å nevne Kielland – og like gjerne Arne Garborg. Med en slik tilnærming vil et Kielland-senter kunne gi visjonen for Stavanger – Open Port – troverdig innhold i lang tid etter 2008. Dette er et etterbruksprosjekt som må framstå som enestående – målt mot de ønskene om langtidsvirkninger som er uttalt for alle de byer som har vært europeiske kulturhovedsteder.

Dette er ingen tilfeldighet. Kielland var den fremste eksponent for åpenhetskulturen da landet vårt levde seg gjennom det store hamskiftet – fra et bonde- og fiskersamfunn til et samfunn der industrien fikk størst betydning: Det moderne gjennombrudd. I all ubeskjedenhet må vi kunne si at det er denne åpenheten som særpreger kystkulturen i vår region – og som gjorde det mulig å føre an i utviklingen av det norske oljeeventyret samtidig som regionen i 2008 kunne oppleve å se at den ene Rogalands-forfatteren etter den andre motta nasjonale hedersbevisninger: Brage-priser til Øyvind Rimbered for hans Herbarium, en diktsamling som også er nominert til Nordisk råds litteraturpris, til Johan Harstad for ungdomsboken Darlah og hedersprisen til Kjartan Fløgstad – overrakt av selveste Salman Rushdie. Og nesten samtidig mottok Tore Renberg Bokhandlerprisen av kulturminister Trond Giske.

Ellers har "hele byen" lest og diskutert Arild Reins Kaninbyen, mens arbeidene til Einar O. Risa, Finn Øglænd, Torild Wardenær og Oddveig Klyve viser igjen nasjonalt innenfor sine respektive genrer.

På tampen av høsten kunne Sigmund Jensen motta rosende kritikker for sin systemkritiske roman Tiberiusklippen. Gjennom årelange studier hadde Jensen satt seg grundig inn i det globale makt- og pengespillet slik at han kunne levere sin helt spesielle analyse av finanskrisen akkurat da denne var på sitt verste: Money talks, but the writer tells the story...

STORE NYE TANKER,
SOM FLYTTER STØTTERNE
LANGT FREMOVER,

BEGYNDER ALTID MED AT VÆRE
UMULIGE. I POLITIKEN KALDER
MAN DEM

UTOPIER

OG I MUSIKEN FREMTIDSMUSIK;
MEN OVERALT

HOLDER MAN SIG FOR ØRENE ●

MENNESKER OG DYR

03

Å UNDERBYGGE STAVANGERS OG REGIONENS
AMBISJONER OM Å BLI ET LEDENDE SENTER FOR
LITTERATUR OG YTRINGSFRIHET.

HVORFOR ET KIELLAND-SENTER?

Tiltaksplanen og Kielland-utredningen må leses mot det bakteppet vi her har forsøkt å trekke opp. Planen og utredningen konsentrerer seg gjennomgående om hva et Kielland-senter kan inneholde. Videre foreslår den hvordan dette kan drives og slik forsøker den å underbygge Stavangers og regionens ambisjoner om å bli et ledende senter for litteratur og ytringsfrihet.

Det "bakteppet" som vi nå har vist en liten del av forteller hvorfor Stavanger og regionen har spesielle forutsetninger for å reise vårt litteraturhus som "et meningshus" – tuftet på arven etter Kielland og hans generasjon. Vi har derfor vist til hvordan tendensdiktningen kunne skape en litterær offentlighet der forfatterne styrte deler av samfunnsutviklingen i retninger de mente var riktige. Og nå opplever vi et samfunn der erkjennelsen er at markedskreftene ikke kan styre klima og miljø – fordi riktig investeringer i klima og miljø ikke kan måles på verdens børser. Derfor inviteres vi til å bry oss.

Det siste års mantra er Barack Obamas "change" – erkjennelsen av at endring må til hvis fellesskapet skal kunne overleve med verdighet. Ser vi på et par av våre forfattere fra vårt eget nærrområde – Arild Rein og Sigmund Jensen – er det nettopp dette uttalte behovet for endring som er påfallende. Begge varslers finanskrisen før den kom høsten 2008. Reins Kaninbyen – for så vidt hele Stavangertrilogien – og Jensens Tiberiusklippen framskriver den reaksjonen som måtte komme i en by der de mener materialismen tar overhånd og markedet løper løpsk. Slik også Kielland skildrer Stavangerkonkursen i 1883 med Fortuna i 1884.

Kielland er aktuell. Selv om stilen hans naturlig nok kan virke gammelmodig sammenlignet med Reins og Jensens, er Kiellands virkelighetsbilde minst like moderne. Hos alle tre handler det om mennesker og deres ulike reaksjoner i møtet med kapitalkreftene.

Med en finanskrisen som skaper fundamentale samfunnsøkonomiske utfordringer for mennesker verden over – opplever vi at den 125 år gamle romanen Fortuna skildrer verdikonflikter som angår oss sterkt i dag også. Derfor har Sølvberget og Stiftelsen Arbeid & Kultur foreslått at Fortuna høsten 2009 skal leses av "hele byen" – som

tilfellet var med Kaninbyen. Dette er en "bylesning" som gir ambisjonene om å være "Litteraturbyen" troverdig innhold – i en by som er vertskap for litteraturfestivaler og forfulgte forfattere – og med Litteraturruken på Sting som Aslak Sira Myhre omtaler som "Norges beste litteraturarrangement".

3.1 VISJON

Vi har så langt prøvd å vise noe av arven etter "Kielland-generasjonen". Vi mener at Stavanger og regionen har unike "tufter" å reise sitt litteraturhus – som et "meningshus" – på. Det store spørsmålet blir dermed hvordan meningene skal formidle, fra fortid til nåtid, og fra nåtid til framtid. Hva skal senteret inneholde? Og hvordan vi vil bruke det – i dag?

Hvilken visjon skal vi strekke oss mot?

Kielland-utredningen i 2007 bygger på følgende visjon: En levende forskning, formidling og dokumentasjon rundt Kiellands forfatter-skap – lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Denne formuleringen gir uttrykk for mål som i selve utredningen følges opp med forslag til strategier og virkemidler.

Utredningens "visjon" gir framfor alt uttrykk for ambisiøse mål for forsknings- og formidlingsarbeidet i tilknytning til Kiellands forfatterskap. I Sølvberget KFs mandatformulering heter det bl.a. at en i forprosjekt Kielland-senter kan fange opp aktuelle aktiviteter fra Kulturhovedstadsåret 2008 og utvikle disse videre.

3.1.1 STAVANGER 2008

Vi velger derfor å la visjonen for Stavanger 2008 – Open Port – tjene som utdypning av vår videre diskusjon omkring visjonsbegrepet: Stavanger 2008 knytter sin visjon til klare målformuleringer og verdier: Kan vi bruke denne i drøftingen av visjonen for Kielland-senteret?

På nettsidene til Stavanger 2008 kan vi lese følgende:

HOS ALLE TRE HANDLER DET OM MENNESKER OG DERES ULIKE REAKSJONER I MØTET MED KAPITALKREFTENE.

Visjon, mål og verdier

Open Port er visjonen til kulturhovedstaden Stavanger 2008. Open Port kan forstås i sin engelske betydning - en åpen havn, og i sin norske betydning - en åpen port. Programmets visjon OPEN PORT gir alle og enhver muligheten til å bli med, fra de som aldri har sett på seg selv som særlig 'kreative' og til dem som lever med de mest avanserte kunstformer til daglig. Open Port - åpenhet mot verden - handler om at regionen og menneskene i den skal bli enda mer åpne og inkluderende i forhold til hverandre, kunst, ideer og muligheter. Og det er dette vi skal strekke oss etter.

Målsettingene våre

Stavanger 2008 skal:

- Gi et varig bredt kulturelt løft, særlig for barn og ungdom.
- Fremme kunstnerisk kvalitet, nyskaping og mangfold.
- Bidra til å bygge varige kunstneriske og kulturelle nettverk.
- Bidra til kulturell åpenhet og toleranse.
- Bygge regional identitet og stolthet.
- Bidra til næringsmessig utvikling.
- Bidra til bygging av kulturell og fysisk infrastruktur.

Verdiene våre

Vi legger vekt på å ha et verdisett som gir klare føringer for hvordan kulturhovedstaden utvikles og gjennomføres, og følgende verdier er førende:

- * Toleranse og ytringsfrihet
- * Gjestfrihet og tilgjengelighet
- * Kulturarv og utvikling
- * Nyskaping og kvalitet
- * Miljø, estetikk og arkitektur

Vi ser at visjon, mål og verdier for Stavanger 2008 langt på vei kan tjene som grunnlag for den videre drøftingen av arbeidet med Kielland-senteret.

Begrepet visjon har noe ulik bruk i norsk sammenheng - fra å være nøkkelordet til religiøs diktning i middelalderen, til å bli et ord i moderne norsk ledelseslitteratur. Den sistnevnte er forankret i

anglo-amerikanske terminologi der visjon går inn som et overordnet begrep for de mål som settes, de strategiene som velges, og de virkemidler som brukes.

Alle valg må bygge på verdier. Visjonen må derfor alltid ha en klar verdiforankring. I vår sammenheng er arven fra Kielland det oppgitte ankerfestet.

Mot denne bakgrunn foreslår vi at visjon for Stavanger 2008 også legges til grunn for Kielland-senteret. Det er nærliggende å koble 2008-visjonen til den drøftingen vi i det foregående har hatt av "arven etter Kielland" - slik:

Kielland-huset - åpen port

Et visjonært utgangspunkt er helt nødvendig hvis vi skal kunne gi form til og formidle Kielland-arven til nye generasjoner - over 100 år etter hans død. Et framtidrettet arbeid for å utvikle Litteraturbyen Stavanger og Litteraturfylket Rogaland må bygge på de av Kiellands kjerneverdier som også har bærekraft i fremtiden. Det mener vi er tilfellet hvis vi velger å bruke betegnelser som "meningshus" på Kielland-senteret. Meningshuset vil alltid utfordre i et levende demokrati. Men funksjonsevnen vil være fullt og helt avhengig av en gjennomført profesjonell ledelse med høy integritet. Fra et fylkesperspektiv er det naturlig å se på koblinger og samarbeid med nasjonalt Garborg-senter i Time kommune og Løland-satsningen i Suldal. Disse er tenkt inn i konseptet Forfattervegen Rv 13 fra Jæren til Sogn. Utviklingen av en litterær "opplevelsesakse" vil være spennende som et ledd både i arbeidet med egenforståelse og regionforståelse - i spenningsfeltet mellom kunst, kultur og natur. Her vil det kunne utvikles nye undervisningsopplegg for alle nivå i skoleverket.

3.2 HVORFOR? HVA? OG HVORDAN?

Både tiltaksplanen og Kielland-utredningen er opptatt av at Kielland-senteret skal være et sted for formidling av "litteraturarven etter Kielland" - og hvordan denne "best kan investeres, herunder behovet for og innholdet i et eventuelt Kielland-senter". Innholdet - "hva"-får langt den største oppmerksomheten, mens forutsetningene for

LITTERATURARVEN ETTER KIELLAND KAN TJENE
SOM INSPIRATOR FOR DAGENS SKRIBENTER – SÆR-
LIG MED TANKE PÅ KIELLANDS SAMFUNNSKRITISKE
TILNÆRMINGER TIL AKTUELLE SAMFUNNSSPØRSMÅL.

å kunne utvikle en formidlingsstrategi må bygge på det langt mer analytiske "hvorfor".

3.2.1 HVORFOR ET KIELLAND-SENTER?

Svarene på dette viktigste spørsmålet i vår sammenheng – hvorfor et Kielland-senter – har vi forsøkt å drøfte i det foregående.

Litteraturarven etter Kielland kan tjene som inspirator for dagens skribenter – særlig med tanke på Kiellands samfunnskritiske tilnærminger til aktuelle samfunnsspørsmål.

Dette er verdier som faller forbløffende godt sammen med Stavanger 2008s – slik visjonen Open Port beskriver disse:

Open Port – åpenhet mot verden – handler om at regionen og menneskene i den skal bli enda mer åpne og inkluderende i forhold til hverandre, kunst, ideer og muligheter. Og det er dette vi skal strekke oss etter.

Målet er å fremme kunstnerisk kvalitet, nyskaping og mangfold, å bidra til kulturell åpenhet og toleranse og å bygge regional identitet og stolthet.

Videre forankres målene i verdier som toleranse og ytringsfrihet – for bl.a. nyskaping og kvalitet.

3.2.2 HVA ER VIKTIG Å FÅ MED OM KIELLAND?

Svaret på dette spørsmålet vil styre våre valg av de prosjektene vi vil arbeide med i Kielland-senteret. Her viser både "Handlingsplanen" og "Kielland-utredningen" til en rekke eksempler – som å skape arenaer for litteraturopplesning og debatt om ytringsfrihet. Eller: Utrede og utvikle skrivekunsttilbud for ulike aldersgrupper.

3.2.3 HVORDAN FORMIDLER VI KIELLAND-ARVEN?

Vi er over til valg av "grep" for vår Kielland-formidling. Det er gitt en rekke eksempler på formidlingsmåter både i tiltaksplan og utredning: møteplasser for litteraturopplesning, etablering av forfatterformidling som en ressursbank for skoleverket og andre brukergrupper, utvikling av samarbeidsformer mellom lokale forfattere og det offentlige, stimulere innsamling og formidling av lokalhistorisk stoff, støtte til tidsskrift og magasiner, styrke arbeidet med litteratur i det offentlige rom med mer.

Disse vil vi komme tilbake til etter å ha drøftet mål og målgrupper for Kielland-senteret.

EN FIN

BOG

MÅ VÆRE
SIMPEL OG
SOLID SOM
EN ENGELSK
KUFFERT.

04

MÅL, INNHOLD OG LOKALISERING

SKJØNNLITTERATUREN FUNGERER SOM VÅR KOLLEKTIVE BEVISSTHET – I NÅTID OG I FORTID. I NESTE OMGANG VIL INNTRYKK FRA LITTERATUREN STYRE VÅRE VALG I FRAMTIDEN.

Vi har vist at målene som ble lagt til grunn for 2008, er helt ut forenlige med de målene som Kielland og hans meningsfeller satte for sin debattdikning – der tendensene skulle bevege fellesskapet i retning av for eksempel likestilling og større rettferdighet. Kulturhovedstadens visjon bekrefter disse verdiene Stavanger 2008 skal bl.a.:

- Bidra til kulturell åpenhet og toleranse.
- Bygge regional identitet og stolthet.

Hovedmålene i "Kielland-utredningen" knyttes tett til forfatterskapet med en rekke kvantitative og kvalitative delmål:

1. Kielland-satsingen skal sørge for et vedvarende fokus på forskning rundt Kiellands forfatterskap i hele landet.
2. Stavanger-regionen skal ha den beste dokumentasjonen knyttet til Kielland.
3. Alexander L. Kielland skal sikres sin rettmessige plass blant landets litterære klassikere – og andre kulturpersonligheter.
4. Kielland-satsingen skal inspirere dagens skribenter og forfattere til å videreføre arven etter Kielland, særlig hans samfunnskritiske tilnærminger til aktuelle samfunnsproblemer.
5. Kielland-satsingen skal sikre Kielland-senteret et godt innhold og en lokalisering, eventuelt som spiren til et humanistisk vitensenter for Stavanger. I dette inngår også en utstilling med basis i Kiellands liv, samtid og forfatterskap.
6. Elever i Stavanger-skolen skal minst tre ganger i grunnskolen møte Kiellands liv og forfatterskap – med spesialiserte opplegg for hvert trinn. Undervisningsoppleggene skal også gjøres tilgjengelig for hele landet på Internett.
7. Landets elever i videregående skole skal sikres et virtuelt undervisningsopplegg om Kielland på Internett. Det etableres samtidig et nettsted for Kielland-satsingen.
8. Liten og stor i Stavanger-regionen skal "kjenne sin Kielland"; dette innebærer å kjenne til de viktigste litterære verkene; hans viktigste temaer og sentrale sider ved hans biografi og den samfunnsmessige sammenhengen han sto i.
9. Kielland skal brukes aktivt som en del av profileringen av Stavanger som kultur- og litteraturby.

Kiellands "verdier" skal formidles – til ulike grupper mennesker, året rundt – på ubestemt tid. Kielland-senteret skal være en sentral driver for åpenhet og toleranse. En kontinuerlig styrking av byens og regionens selvbilde vil kunne gi et sterkere identitet og stolthet. Kreativitet og mangfold bygd på kunnskap og kvalitet er en forutsetning for å kunne fremme innovasjon. Innovative regioner er attraktive fordi de viser vei i nytenkning og næringsutvikling.

Et slikt grep forutsetter at formannskapet realiserer vedtaket sitt om å etablere Kielland-senteret. Oppfylles dette målet, tilrettelegger kommunen for en helt ny arena for sammenkomster på tvers av dagens "særøffentligheter". Skal disse ambisjonene gi resultater, forventer vi at Stavanger kommune setter inn slike ressurser i Kielland-satsingen at "Litteraturbyen Stavanger" og "Litteraturfylket Rogaland" får troverdig innhold.

4.1 MÅLGRUPPE

I drøftingen av målgruppen for Kielland-senteret må vi gå like bredt ut som tilfellet var med 2008-prosjektet "Hele byen leser". Her var ingen reguleringer gitt for hvem som skulle få de 15.000 eksemplarene av Kaninbyen som ble delt ut gratis. Så lenge målet er å skape en samlende offentlighet, skal visjonen "åpen port" inkludere alle mennesker som er interessert i å delta i dagsordenssettingen. Dette kan skje gjennom samarbeid med undervisnings-institusjoner, eller på fritt individuelt grunnlag. Det må være aktivitetene som trekker.

Litteraturhusene hjemme og ute synes å definere sine målgrupper som møteplasser for "en felles offentlighet". I disse sammenhengene har litteraturen – og i særdeleshet skjønnlitteraturen – fått en sentral plass som samlingspunkt. Kaninbyen ble gitt til alle som kunne ha interesse av å diskutere det virkelighetsbildet som boka tegner av det nyrike Stavanger – "verdens rikeste by i verdens rikeste land" ifølge Jarle Klepp i Tore Renbergs siste roman Charlotte Isabel Hansen. Kaninbyen førte til heftige avis- og paneldiskusjoner – som hadde en effekt: at innbyggerne reflekterte over sitt eget selvbilde og "bybilde" – og kanskje til og med tenkte gjennom mål og mening

med et liv i velstand. En slik prosess er det nesten bare litteraturen som kan bidra til. Forklaringen er å finne i "litteraturens vesen" og "leserens forventninger".

4.2 LITTERATURENS VESEN

Utgangspunktet for all skjønnlitteratur er at vi har en forfatter som vil meddele sine erfaringer og forestillinger til sine medmennesker. Gjennom diktverket eller fiksjonen får vi innsyn i andre menneskers tenke- og talemåter, direkte og indirekte i forhold til de verdiene som forfatteren vil formidle. Slik sett blir diktverket et uttrykk som – hvis forfatteren lykkes – for det typiske i tiden. Skjønnlitteraturen fungerer som vår kollektive bevissthet – i nåtid og i fortid. I neste omgang vil inntrykk fra litteraturen styre våre valg i framtiden. Romanen gjør det for eksempel mulig å gjenoppleve et avsnitt av historien som for lengst er historie – uttrykt gjennom en forfatters bevissthet og formidlet gjennom de personene han eller hun skaper til sin tjeneste.

Historikerne bygger sine fortellinger på mest mulig dokumenterbare fakta med årsak-virkning som forklaring på "historiens gang". Slik søker historikerne å uttrykke fortiden som kjensgjerninger – sannhet – mens forfatteren sikter mot å uttrykke det sannsynlige i sine tekster.

Historien om diktergasje til Kielland er rimelig godt dokumentert. Vi mener å ha håndfaste bevis på begivenhetenes gang – inntil vi velger å sette Stortingets drøftinger i en større sammenheng med spørsmålene: Kom avslaget på søknaden om diktergasje fordi Kielland var for radikal? Eller kom dette fordi rikmannssønnen var "en laps" som hadde ødslet bort sin del av familiearven?

Vi velger å bygge vår forståelse av Kielland-saken på virkningen av hans romaner. Det var kontroversielle spørsmål Kielland tok opp til debatt i sine bøker. Selv om romanpersonene *aldri har levd*, blir de sannsynliggjort på en slik måte at de *kunne ha levd*. Vi kjenner dem igjen ved at de har typiske trekk fra vår egen virkelighet. Vi er her ved selve driveren i lesning av skjønnlitteratur – gleden ved gjenkjennelse. Vi kan identifisere oss med personer og begivenheter, eller vi kan distansere oss fra dem. Diktningen pirrer vår nysgjerrighet. Den greske filosofen Aristoteles omtaler denne pirringen som *anagnorisis* – gleden ved gjenkjennelse.

"Gjenkjennelse" vil i prinsippet kunne omfatte alle tekster eller saker som berører oss eller rører ved noe i oss. Med et vidt tekstbegrep, som vi forklarer nærmere i neste avsnitt – er vi her ved kjernen i litteraturhustenkingen: Folk med engasjement bryr seg, og engasjementet er en forutsetning for et livskraftig demokrati.

4.3 UTDANNINGSVERKET

På 1970-tallet snakket en om "det utvidete tekstbegrepet" i nordisk morsmålsundervisning. En tekst var "en henvendelse med en bestemt hensikt". Dette tekstbegrepet vil i dag kunne fange opp alt fra internettkommunikasjon og bruk av mobiltelefoner og SMS-er selv om disse mediene ikke eksisterte da begrepet ble tatt i bruk, til tekster på papir. Målet for dette arbeidet var "involvering" – å utvikle

evnen til deltakelse i samfunnet gjennom myndiggjøring av elevene. Sentrale ideer ved involveringspedagogikken var kravet om lese- og skriveopplærings på talemålets grunn. Prosessorientert skriveopplæring ble en viktig pedagogisk metode for å stimulere evnen til kommunikasjon og kreativitet. Tekstene ble gjerne hentet lokalt og regionalt – fra skjønnlitteratur og historie. Målet for involveringspedagogene var å skape funksjonelle mennesker med høy egenforståelse og trygge selvbilder – med sterkt engasjement for fellesskapet. Slik skulle en utvikle deltakersamfunnet med demokratiske muligheter for medbestemmelse.

En finner her mange fellestrekk med de myndiggjøringsprosjektene vi kan lese ut av Kiellands romaner. Målet for Kiellands samfunnskritiske romaner var å fremme menneskeverdet gjennom utviklingen av et åpnere samfunn. Legges slike føringer inn mot Kielland-senteret, vil disse kunne tilpasses læreplanene i skoleverket. Lese- og skriveprosjekter kunne få sin selvsagte plass i senteret – som en naturlig del av arven etter Kielland.

4.3.1 GRUNNSKOLEN

Fører vi tankene fra foregående avsnitt videre, vil skoleverket kunne bruke Kielland-senteret som et ledd i regulær undervisning innenfor normal skoletid i en rekke fag – framfor alt samfunnsfag og norsk. Det kan være det stedet der ord og tekst i funksjon – som kommunikasjon – blir belyst på andre måter enn dem som faller naturlig i ordinær klasseromsundervisning. Dette kan være i tilknytning til samfunnsprosjekt som inviterer til debatt – slik at elevene læres opp til å bry seg både innenfor og utenfor egen skolebygning. Og det kan være skrive trening der arbeidet med skriveprosessen fra mening til ord og fra ord til mening står sentralt.

Et slikt opplegg inviterer til samarbeid mellom Kielland-senteret og lærerutdanningen ved UiS og Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning. Dette siste senteret har 35 årsverk som burde kunne se interessante samhandlingsakser med vel sin viktigste målgruppe – skoleverket – i et fysisk tilrettelagt miljø.

4.3.2 VIDEREGÅENDE SKOLE

Igen er det spørsmål om tilpassing til læreplaner. Kielland-senteret vil kunne fungere som elevenes møte med offentligheten i vid forstand: For eksempel med forfattere, journalister og folkevalgte – men primært gjennom byens og regionens historie og regionens medier. Vi tenker her på møter med tekstprodusenter som forfattere av skjønnlitterære, faglitterære og politiske tekster.

Samarbeidet med skoleverket må organiseres slik at Kielland-senterets drift sikres gjennom faste brukeravtaler med alle nivå i utdanningsverket. Slik vil besøk i Kielland-senteret kunne oppleves som en naturlig del av skolegangen.

Forståelsen av nærmiljøet er en forutsetning for utviklingen av egenforståelsen. Kielland-senteret bør ha utstillinger som viser byen og regionen i fortid. Her er det mange muligheter til å kunne bruke bildende kunst fra Kielland og hans samtid – særlig arbeider av de bildekunstnerne vi har nevnt tidligere.

4.3.3 HØYERE UTDANNING OG FORSKNING

Stavanger er nå en universitetsby – der størstedelen av universitetets virksomheter ligger utenfor bykjernen. Det må være et mål å forsøke å bygge bro mellom Ullandhaug og Stavanger sentrum. Den danske

MÅLET FOR KIELLANDS SAMFUNNSKRITISKE ROMANER VAR Å FREMME MENNESKEVERDET GJENNOM UTVIKLINGEN AV ET ÅPNERE SAMFUNN.

sentrumsanalytikeren Bruno Christensen trakk i 2003 følgende konklusjon av sin undersøkelse av Stavangers handels-, service- og kulturtilbud: "En by med overskudd". For universitetsbyen Stavanger våger vi imidlertid påstanden om at byen lider av intellektuelt underskudd. Synspunktet henger sammen med det faktum at Universitetet og det øvrige samfunnet ikke har felles møteplasser for kontinuerlig dialog. Vi må her legge til at Stavanger er meget ung som universitetsby.

Fraværet av akademiske stemmer i den offentlige debatten er påfallende. Diskusjonen om viktige samfunnsspørsmål har vært mer eller mindre død – sågar i kulturbyåret 2008. Da var Open Port den visjonen Stavanger og regionen skulle strekke seg etter. Dette har ført til et sterkere fokus på styrings- og maktstrukturer og økt bevissthet om at også våre medier har et ansvar for å sikre dialogen i samfunnet. Derfor det også gitt uttrykk for store forventninger til etableringen av et litteraturhus som byens og regionens nye talerstol.

Studentenes kontakt med Stavanger Sentrum er i dag Folken, festivaler, restauranter, handel og service, kino og andre tilbud – primært rundt Sølvberget. Med «Sentrum» menes her området mellom Løkkeveien og Bergelandsgaten – med Kannik mot sør. Som nevnt ovenfor vil en møteplass i Kielland-senteret kunne invitere til debatt om spørsmål som i dag diskuteres i studentmiljøet isolert. Studenthuset "Folken" har opparbeidet seg en profil som et rent studenthus som gjør at den øvrige befolkningen bare unntaksvis søker dit.

Kielland-senteret vil ideelt sett kunne bli et felles møtested for alle befolkningsgrupper i Stavanger-regionen.

"Kielland-utredningens" visjon for Kielland-satsningen er at den skal gi en levende forskning, formidling og dokumentasjon rundt forfatterskapet – lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Skal Kielland-forskningen framheves spesielt som en del av arbeidet i og med Kielland-senteret, må regionen selv legge inn forskningsressurser. Dette var tilfellet med gjennomføringen av det siste doktorarbeidet om Kielland ved UiS. Samtidig som får vi opplyst at to doktorander arbeider med Kielland ved NTNU i Trondheim – uten støtte fra vår region. Kiellands-forfatterskap vies altså fortsatt forskningsinteresse.

Forskning på dette nivået kan bare gjennomføres ved tilgang til optimal dokumentasjon. Dokumentasjon av og rundt våre viktigste norske forfatterskap skjer i dag i regi av Nasjonalbiblioteket i Oslo. Det er naturlig at Kielland-dokumentasjonen blir tilgjengelig i forfatterens nærmiljø. Under arbeidet med forprosjektet har det vært poengtert at målet vil være å bygge opp et tilnærmet komplett dokumentasjonssenter i samarbeid med Nasjonalbiblioteket ved hjelp av moderne informasjonsteknologi. Størrelsen på Kielland-senteret og hensiktsmessig plassering i forhold til brukergruppene og behovet for kompetansen på Sølvberget vil avgjøre hvor et slikt dokumentasjonssenter plasseres.

Formidling av forskningsresultater omkring Kielland vil være en viktig samhandlingsakse mellom forskningsmiljøene og Kielland-sentret.

4.4 PENSJONISTUNIVERSITETET

Antallet ressurssterke pensjonister er stort i regionen. I den forbindelse ble Pensjonistuniversitetet i Stavanger (PUS) etablert, et tilbud som trekker mellom 200 og 350 tilhørere til hver samling. Økningen i antallet pensjonister i årene framover tilsier at både tilstrømning til og tilbud fra PUS vil øke. Pensjonistene representerer en stadig større ressurs som bør kunne bruke Kielland-senteret aktivt i i forbindelse med arrangementer i regi av PUS og i sammenhenger der pensjonistene deltar i åpne sammenkomster.

Et samarbeid mellom Kielland-senteret og skoleverket åpner også for spennende møteplasser mellom elever og pensjonister. Pensjonistene vil her kunne bruke kunnskap, erfaringer og kompetanse på tvers av generasjonene – til stimulans for både seg selv og unge mennesker.

Skipper Worse representerer også store ressurser hvis målet er å bygge opp møteplasser mellom generasjonene. Ellers ligger det i selve idéen for driften av litteraturhus at arealene kan leies ut til virksomheter som arbeider ut fra mål som er relevante med husenes grunnidé – å styrke den åpne, offentlige debatten.

4.5 INTERNASJONALT HUS

Et samarbeid med Internasjonalt hus vil tidlig i assimileringssfasen kunne åpne for by- og regionsforståelse hos nye befolkningsgrupper. Nettopp innvandringsspørsmål står høyt på dagsorden i dagens norske samfunn. Det viser for eksempel temavalgene for de åpne diskusjonene på Litteraturhuset i Oslo. Spørsmål om det flerkulturelle samfunn ville få en selvskreven plass på dagsordenen i Kielland-senteret.

Stavangers engasjement for forfulgte forfattere – Fribyforfatterne – vil gli naturlig inn i den "åpen port-tenkningen" som jo er selve visjonen bak dette forprosjektet.

4.6 STRATEGIER

Den strategiske utfordringen er å finne måter å realisere de målene og identifisere de målgruppene som er listet opp ovenfor. Strategien vil framkomme i valg av virkemidler.

4.6.1 KIELLAND-SENTERET

"Kielland-utredningens" prioritering av virkemidler er listet opp i avsnitt 1.3.1. Her gjengir vi disse punktvis:

1. Etablere Kielland-senter på Sølvsberg
2. Utredning av lokalisering og innhold i et eget Kielland-senter, med etablering innen 2014
3. Utlyse doktorgradsstipend i samarbeid med Universitetet i Stavanger
4. Utvikle Kielland-nettsted under Sølvsberg KF, Stavanger kulturhus
5. Initiere utarbeiding av undervisningsopplegg for grunnskolen
6. Etablere og utvikle Kielland-bibliografi på nett
7. Etablere et samarbeidsforum med Nasjonalt Garborg-senter/ andre liknende sentra
8. Navngi Tusenårsstedet i Stavanger som Alexander L. Kiellands plass.

Formannskapet gikk i sin behandling av "Kielland-utredningen" inn for at utredningens prioriteringer legges til grunn for det videre arbeidet. Av disse berører punktene 1, 2 og 7 dette forprosjektet direkte, mens de andre områdene kan bli ivaretatt av Universitetsfondet/Universitetet i Stavanger (3), skoleverket (5), Sølvsberg (4 og 6) og kommunen (8).

4.6.2 UTFORMING

Stavanger kommune skal etablere et Kielland-senter. Forhistorien til formannskapets vedtak viser at det her er forventninger om både å reise et minnesmerke over Alexander L. Kielland og åpne for litteraturhusfunksjoner. Dette kommer også klar til uttrykk i den diskusjonen som har gått på Kielland-senter og litteraturhus det siste halvåret.

Sølvsberg, Stavanger kulturhus siden 1987 utviklet og utført en rekke av de funksjonene om litteraturhusene i Tyskland og Oslo har – nesten like lenge som Litteraturhaus Berlin har eksistert. Sølvsberg har en størrelse – 12.000 kvm - og en arealprofil som - med en allokering av Filmteateret - kan huse alt fra større foredrag til mindre møter, gruppearbeidsrom og studieceller, utstillingsområder

og forfatterkontorer. Kjernen i virksomheten er biblioteket og formidlingsoppgaver forbundet med dette. Videre rommer det arealer for bokhandel, bokkafé og lesehjørne sammen med kontorer til administrasjon og andre definerte institusjoner. Her er mange fellestrekk med driften av Litteraturhuset i Oslo. Stavanger kan lage sin egen profil med tettere samarbeid med utdanningsverket og eventuelt uttalte dokumentasjonsoppgaver for FoU-miljøene.

Den største utfordringen i det videre arbeidet med Kielland-senteret vil være grenseoppgangen mot Sølvsberg. Det er et kommunalt foretak med formål å "formidle kunnskap, kunst og kultur på en aktuell, variert og inspirerende måte. Som et levende kulturhus skal Sølvsberg tilby populære og tilgjengelige møteplasser for alle. Sølvsbergets medarbeidere skal bidra til gode opplevelser og ny innsikt."

Dette formålet er så generelt at det like gjerne kunne vært satt opp for driften av et litteraturhus. Biblioteksdriften er for eksempel ikke nevnt.

Mot denne bakgrunn er det lite hensiktsmessig å gå nærmere inn på en diskusjon om funksjonsfordeling mellom Sølvsberg og Kielland-senteret. Formannskapet har vedtatt å ansette en person på Sølvsberg – som skal koordinere de videre aktivitetene i Kielland-satsningen. Dette krever snarlige signaler om hvilke ressurser kommunen vil sette av til formålet.

Sølvsbergets virksomhet består ifølge årsberetningen for 2008 av drift av bibliotek, programvirksomhet, utstillinger, nettsider og Kapittel-festivalen. Videre består biblioteksvirksomheten av Musikk- og filmbiblioteket, Kultur- og faktabiblioteket, Barne- og ungdomsbiblioteket og Digitalt bibliotek. I tillegg drives flere bydelsrettede tjenester, bl.a. skolebiblioteksentralen, fengselsbibliotek og Madla bibliotek. Det nasjonale Nord-sør kompetansebiblioteket ligger også på Sølvsberg.

Sølvsberg er involvert i eller driver en rekke prosjekt. De viktigste er: Jakten på ikke-brukerne, Stavanger-wiki, 2008-prosjektet "Gjestfrihetens kunstner" og Shahrazad, stories for life, et fem-årig EU-prosjekt i samarbeid med fire andre europeiske byer. Høsten startet prosjektet Litteratursiden.no, et fem-årig nasjonalt litteraturprosjekt i samarbeid med ABM-utvikling.

Sølvsberg koordinerer fribyordningen for forfulgte forfattere som har opphold i Stavanger, og et sekretariat for ICORN (The International Cities of Refuge Network).

Her vil det bli stilt krav til at prioriteringene er slik at Kielland-senteret fungerer i forhold til visjon og mål. Det faller naturlig at de fleste dokumentasjonsoppgavene kan overlates til Stavanger bibliotek i samarbeid med Universitetet i Stavanger og Nasjonalbiblioteket i Oslo. Det vil også være naturlig at forskningsprosjekter legges til Ullandhaug-miljøet – der også denne forskningen finansieres gjennom samarbeid med eksisterende fond som Universitetsfondet i Rogaland og Norges forskningsråd. Dokumentasjonstilbudet i selve senteret er interessant i den utstrekning disse imøtekommer ønsker og behov fysisk tilstedeværelse i Stavanger sentrum hos målgruppene.

HER ER MANGE FELLESTREKK MED DRIFTEN AV LITTERATURHUSET I OSLO. STAVANGER KAN LAGE SIN EGEN PROFIL MED TETTERE SAMARBEID MED UTDANNINGSVERKET OG EVENTUELT UTTALTE DOKUMENTASJONSOPPGAVER FOR FOU-MILJØENE.

4.6.3 ET VITENSENTER?

Innholdet i Kielland-senteret er altså langt på vei gitt i omtalen av mål og målgruppe.

Det dreier seg både om å sikre samfunnsbredde der det inviteres til møter med forfattere og åpne debattmøter omkring aktuelle spørsmål – "talerstolen" - reist gjennom litteraturen, og om henvendelse til bestemte målgrupper i skoleverket, høyere utdanning og forskning.

Eller at målgruppen kan være Pensjonistuniversitetet.

Felles for slike formidlingsformer er at deltakerne stimuleres til samhandling – direkte hvis formen tillater det, eller indirekte hvis deltakerne er for mange.

Begrepet vitensenter er brukt i "Kielland-utredningen". Der heter det at "Kielland-satsningen skal sikre Kielland-senteret et godt innhold og lokalisering, eventuelt som spiren til et humanistisk vitensenter for Stavanger. I dette inngår også en utstilling med basis i Kiellands liv, samtid og forfatterskap".

Arbeidet med vitensentrene bygger på det internasjonale begrepet Science Centres. Motivasjonen bak "vitensenter-bevegelsen" i Norge har så langt vært målrettet formidling av teknisk-naturvitenskaplige fag. Betegnelsen er ikke beskyttet.

Interaksjon er et nøkkelbegrep for alle norske vitensentra:

Et vitensenter i Norge defineres slik:

Et vitensenter er et populærvitenskapelig opplevelses- og lærings-senter for teknologi, naturvitenskap og matematikk hvor de besøkende lærer ved å eksperimentere med modeller. Vitensentre legger vekt på det interaktive og er rettet mot menneskene som tenkere, skapere og brukere i stedet for passive forbrukere. Publikum skal ikke fortelles hvordan verden er, de skal bli invitert til å finne ut av det selv.

Litteratur er i sitt vesen interaktiv – boken har bare potensiell verdi til den får en leser - som inviteres til lesing og slik tenking og skapning. Slik utvider leseren sitt bilde av verden. Vi har ovenfor foreslått at Kielland-senteret må tilby skoleverket lese- og skrivetilbud – verksteder - for å kunne undersøke, forstå og styre kommunikasjonssprosesser. Og vi har foreslått at Kielland-senteret må bruke bilder og tekster til utstillinger som kan formidle historien om skaperkraft, samfunnskraft og endringskraft i vår lille region – til fellesskapets beste. Fordi vi hadde mennesker som visste noe om og ville noe

med utviklingen av samfunnet – og derfor inviterte til bred samfunnsdebatt. Denne "invitasjonen" er det som skal føres videre med Kielland-senteret.

En kobling av viten-betegnelsen til et Kielland-senter – vil innvarsle

åpenhet – der en vil kunne bygge videre på de verdiene som ble lagt til grunn for visjonen for 2008. En slik tanke vil også kunne gi et folkeopplysningsløft til humaniora på linje med det teknisk-naturvitenskaplige fag har fått for eksempel ved etableringen av Vitenfabrikken i Sandnes. En kobling til vitensenter-modellen vil kanskje kunne åpne for finansieringsmuligheter som et tradisjonelt litteraturhus ikke vil ha. Vi tenker her særlig på sambruk med skoleverket..

4.6.4 LOKALISERING

Formannskapet forutsetter at det i første fase ansettes en koordinator på Kulturhuset Sølvberget. Målet er at senteret primært skal få et "eget nytt bygg".

Arbeidet med Kielland-senteret skal starte opp i Sølvberget, men etableres i et nytt bygg – et eksisterende bygg - eller i et nybygg. Lokaliseringsspørsmålet har overskygget alle andre spørsmål som kan reises i tilknytning til Kielland-senteret. Et gjennomgående ønske har vært at Kielland-senteret må få en ekstremt sentral plassering i Stavanger sentrum. Tilgjengelighet er avgjørende for suksessen.

Byen og regionen har alle muligheter til å gi "litteraturbyen Stavanger" og "litteraturfylket Rogaland" nasjonale mønsterfunksjoner. Vi har helt spesielle forutsetninger for bygge vårt litteraturhus på en historisk og levende tradisjon. Disse har vi vist gjennom "fortellingen" om Kielland og hans samtid. Vi har vist at forfattermiljøet er sterkt i dag også. Byen og fylket har en rekke forfattere som gjør seg gjeldende nasjonalt i ulike genre. Vi snakker da om de forfatterne som bor og virker her. Og vi kan ta med forfattere som er født og vokst opp her, men som nå bor andre steder i landet.

Medvirkning fra forfatterne vil sammen med organisert samarbeid med skoleverket, universitets- og forskningsmiljøene, pensjonistorganisasjonene og vinklingen mot allmennheten kunne gjøre Kielland-senteret til en åpen port.

Oppstartingen av Kielland-senteret skal skje i Sølvberget. Den videre virksomheten skal "primært" foregå annet steds. Det er i den sammenheng spilt inn en rekke forslag om bruk av eksisterende bygninger og tomter for nybygg.

Sølvberget fungerer langt på vei som et litteraturhus. Som tidligere nevnt forventes Kielland-senteret å fange opp to funksjoner:

- Det minnesmerket som Kielland ennå ikke har fått over sitt liv og sitt forfatterskap.
- Det litteraturhuset svært mange mennesker nå ønsker skal bli etablert i Stavanger.

Visjonen fra Stavanger 2008 – Åpen port – bygger disse to funksjonene sammen.

4.6.4.1 SØLVBERGET

Sølvberget ville rent fysisk sett kunne fungere som fast tilholdssted for Kielland-senteret. Dette ville imidlertid medføre en sterk nedtoning av ambisjonen om å reise Alexander L. Kielland et verdig minnesmerke. Videre ville det innebære at deler av kinodriften måtte flyttes ut. Det gamle Filmteateret kunne bygges om til en stor forsamlingssal (i dag 414 kinoseter), mens Sal 2 og 3 under (41 og 27 seter) ville kunne fungere som mindre møterom. En slik løsning ville kreve ny kino samtidig som utflyttingen av kinodriften ville redusere besøkstallet i Sølvberget, Stavanger kulturhus med 450.000 personer. Det totale besøkstallet var på 1.342.500 i 2008.

Selv om Sølvberget har en rekke av de funksjonene som et Kielland-senter er tiltenkt, vil en utflytting av kinoen kunne føre til en dramatisk svikt i besøkstallet. Sølvberget er i dag regionens best besøkte kulturinstitusjon – med stabile tall over en årrekke.

Sjefen for Litteraturhuset i Oslo, Aslak Sira Myhre, har sammen med representanter for forfatterne i Stavanger-regionen advart mot å legge Kielland-senteret til Sølvberget: - I Stavanger bør man holde seg langt borte fra Sølvberget. Et litteraturhus som fungerer må ha intimitet, med vegger og tak. Det er mye bedre med et senter i et gammelt sluttet hus, enn i en etasje eller deler av et kompleks. Med Siras suksess fra Litteraturhuset i Oslo in mente lønner det seg kanskje å lytte til hans råd.

4.6.4.2 EKSISTERENDE BYGG

Andre eksisterende bygg som er nevnt og som er i Stavanger kommunes eie - er:

Hermetikklaboratoriet, Kongsgaten 47-49, Utenriksterminalen, Tou Scene, Det gamle biblioteket i nord-enden av Lagård gravlund, Låven på Ledaal, Arbeidsskolen for gutter. Disse bygningene ligger alle i noe avstand fra Sentrum – med Kongsgaten 47-49 noe nærmere – og oppfyller derfor ikke det nødvendige behovet for en ekstremt sentral beliggenhet. I Oslo og byer i utlandet har litteraturhusenes sentrale beliggenhet vært en viktig forutsetning for å skape et nødvendig driftsgrunnlag.

Ellers er det kommet forslag om å vurdere bygninger som Breitorget og De røde sjøhus. Vi finner ikke å kunne diskutere disse forslagene nærmere ettersom byggene er i privat eie. Folk med erfaring fra restaurantdrift kombinert med kulturtilbud mener at de fysiske mulighetene ligger vel til rette for et Kielland-senter i Breitorget. Ved valg av slike løsninger må en i tillegg til kjøpspris regne med store investeringer til ombygging og oppgradering.

4.6.4.3 NYBYGG

Tre mulige tomter har vært nevnt for et eventuelt nybygg: Ved Nytorget (forutsatt at eksisterende trebygninger rives), Hjørnet mellom Gjensidige- og Romsøe-byggene (Kongsgårdbakken 3) ved Torget ("Glasstårnet" ved Tusenårsstedet) og Kielland-hagen. Til disse forslagene vil vi i forlengelsen av foregående vurderinger si følgende: Nytorget ligger for langt fra den sentrale bykjernen og går av den grunn ut. Vi står da igjen med "Glasstårnet" og Kielland-hagen. Begge forslagene har en svært sentral beliggenhet – henholdsvis ved Torgets vest- og nordside.

"GLASSTÅRNET":

Tomten er ferdig regulert med tilkobling til fysisk infrastruktur for et monumentalbygg. Dette er regulert inn på Tusenårsstedet med betegnelsen "Glasstårnet". I planene for Tusenårsstedet viser en skisse at dette bygget vil kunne gi rundt regnet 1.000 kvm areal

fordelt på åtte etasjer. Arealbehovet vil bli bestemt av det innholdet en mener at Kielland-senteret skal ha. Vi har her pekt på behovet for en stor, fleksibel forsamlingssal. Denne salen skal fungere som selve hjertet i Kielland-senteret – med muligheter for permanente eller tidsavgrensede utstillinger.

Eieren av "Ankerkvartalet" opplyser at de er åpne for en diskusjon om kobling av "Glasstårnet" mot den eksisterende bygningsmassen. I løpet av relativt kort tid vil huseier kunne stille 1.200-1.300 kvm leieareal til disposisjon. Videre er det interessant å undersøke mulighetene for å se en løsning der "Glasstårnet" inngår, sammen med en "Penthouse"-løsning på et "Indre Ankertorg". Det ville her kunne vinnes arealer til en stor forsamlingssal.

Arkitektkontoret Snøhetta er engasjert for å finne fram til en total-løsning for hele dette kvartalet – inkludert "Indre Ankertorg".

Etter to gjennomganger av planene har Snøhetta begge ganger fra-rådet løsningen med Glasstårnet pga av nærheten til Domkirken. Denne løsningen vil ha svært begrensede uteområder med mindre en kan bruke deler av Torget og/eller arealene ved en takløsning over "Indre Ankertorg".

KIELLAND-HAGEN:

Forslaget om Kielland-senteret lagt til dikterens hage har fått stor tilsutning i referansegruppe for forprosjektet og medlemmene av Norsk forfattersentrum. Arealet mellom grusgangene og steingjerdene er på 1.400 kvm. Forslaget er imidlertid konfliktykt ettersom hagen nå er regulert til grøntområde. Forslaget forutsetter derfor omregulering.

Spørsmålet om Kielland-senteret i Kielland-hagen vil bli bestemt av de ambisjonene Stavanger kommune vil legge inn i prosjektet. Vi viser igjen til de ambisjonene som er uttrykt i omtalen av Stavanger som litteraturby og Rogaland som litteraturfylke. Byen og regionen har en enestående mulighet til å gi disse ambisjonene troverdig innhold ved å forankre prosjektet i tradisjonen fra Kielland-generasjonen: - Vi har vist at visjonen Open Port fra Stavanger 2008 kan tjene som et utmerket grunnlag for å gjøre åpenhetstrenden fra Kontinentet og Oslo til vår åpne port til Kielland-huset. "Forfatterkorpset" som leverer og virker i Stavanger-regionen er den beste garantisten for at denne tradisjonen føres videre – til glede og nytte for oss alle.

Videre vil et organisert samarbeid mellom Kielland-senteret og skoleverket, universitetsmiljøet og Pensjonistuniversitetet kunne gi Stavanger en spesiell profil som kunnskapsby. Vi hører stadig oftere at universitetsbyen må bli tydeligere gjennom en tettere kontakt mellom byens innbyggere og Ullandhaug, Bjergsted, Misjonshøyskolen, BI. Vi har vist til muligheten for å etablere landets første vitensenter for humanistiske fag – først og fremst språk og litteratur. I dette ville "nabolaget rundt Breiavatne" få sin naturlige lokalhistoriske tilhørighet – gjennom tekster og tablåer, bilder og digitale uttrykksformer.

Uansett innhold, arbeidet med å føre litteraturarven etter Kielland videre vil kreve betydelige ressurser. Stiftelsen Fritt Ord har for eksempel lagt inn 70 millioner kroner over 10 år for å sikre driften av Litteraturhuset i Oslo.

Igjen: Det er ressursinnsatsen fra Stavanger kommune som vil bestemme form og innhold – og slik funksjonsområdene til Kielland-senteret.

En plassering i Kielland-hagen vil få stor oppmerksomhet – regionalt og nasjonalt. Det handler om å reise et monumentalbygg og et minne om kanskje den mest betydningsfulle innbyggeren i byen - i sin samtid

I OSLO OG BYER I UTLANDET HAR LITTERATUR-
HUSENES SENTRALE BELIGGENHET VÆRT EN
VIKTIG FORUTSETNING FOR Å SKAPE ET NØDVENDIG
DRIFTSGRUNNLAG.

og ettertid. Og et slikt minnesmerke vil kunne gjøre godt igjen noe av den behandlingen Kielland fikk i levende live. Behandlingen har ikke vært stort bedre etter hans død.

Motstandere av Kielland sørget for at Kielland-huset ble revet vel et halvt år etter han gikk bort. Da byen omsider bestemte seg for å reise statuen av Kielland på Torget – fikk kunstneren ikke skikkelig oppgjør fra kommunen. Slik framstiller forfatteren Tor Obrestad forholdet mellom Kielland og fødebyen i biografien Sannhetens pris. Enkelte lokalhistorikere mener derimot at det var "lapsen" som kom i selvforskyldt krise etter å ha ødslet bort sin del av familiearven. Sannheten ligger som regel mellom ytterpunktene.

Uansett – historien om Kielland vil nok pirre unge som eldre mennesker i årene framover. Og de fleste av "hans historier" om sentrale samfunnsproblemer får fortsatt fram "det typiske" i spillet mellom individ og samfunn. Og ikke minst: mye av det typiske – tyå – ved vår kultur.

Kielland-senteret i Kielland-hagen byr på en optimal plassering – hvis forsamlingsstuer, utstillingsrommer, bokhandel og restaurant skal legge til rette for hovedaktiviteten: byen og regionens nye møteplass for samtale og diskusjon.

Hagen har meget god tilgjengelighet i skjæringspunktet mellom trafikkårene nord-sør og øst-vest i Stavanger sentrum – tett inntil en rekke buss-stopp, fotgjengertraseene fra og til jernbanestasjonen og havnen.

Stavangers gamle posthus ble bygd på tomten etter at Kielland-huset ble revet. Posthuset fungerte som en levegg for nordvesten fra Vågen mot Breiavatne. I ettertid – og i særdeleshet ved anleggelsen av Tusenårsstedet – gir den sammenhengende flaten fra Vågen til Byterminalen nye vindforhold – et forhold som nevnes for å forklare hvorfor torghandlerne fortrekker Domkirkeplassen framfor Torget. Kielland-hagen synes å ha liten eller ingen funksjon som den grønne myldreplassen sommerstid.

Et Kielland-hus i Kielland-hagen vil kunne framstå som vårt hundreårs arkitektoniske brohode mellom byens eldste bygninger i stein og tre – Domkirken og Kongsgård – og funksjonalismen fra 1950- og 60-årene – Hotell Atlantic, Næringslivets hus og Romsøegården. Stavanger kommunes ambisjoner om å etablere Kielland-senteret innvarsler et nytt kulturpolitisk satsningsområde. Derfor bør utformingen av Kielland-senteret legges ut som en åpen internasjonal arkitektkonkurranse. Slik satsning er lagt til grunn for bygging av Hamsun-senteret, Petter Dass-senteret og Aasen-tunet – med

løsninger levert av verdensnavn som Steven Holl, Arkitektkontoret Snøhetta og Sverre Fehn.

Vi har nevnt at Kielland-senteret kan drives i et tett samarbeid med skoleverket. Den mest nærliggende samarbeidsparten vil være Stavanger Katedralskole - Kongsgård. Kielland-senteret vil kunne tilføre skolen adgang til nye arealer som samtidig kan åpne for samarbeid med nye grupper utenfor skolen selv. Videre har forprosjektet mottatt innspill om å se på koblingen mellom Kielland-senteret og Kongsgård på lang sikt: Med avtakende ungdomskull, frigjøres arealer ved de videregående skolene i regionen.

Er det for alltid gitt at Kongsgård utelukkende skal brukes til videregående opplæring? Eller vil det kunne åpnes for aktiviteter mellom Universitetet, Kongsgård og Kielland-senteret som også andre utdanningsinstitusjoner i regionen kan få faglig utbytte av?

Tankegangen har en lang horisont. Men spørsmålet er spilt inn i diskusjonen omkring lokaliseringen av Kielland-senteret og derfor reist her.

Et byggverk tilpasset det innholdet vi her har skissert, vil kunne gjenskape den "smørsiden" på sørsiden av byens gamle posthus som gikk tapt da huset ble revet.

Området i og rundt Kielland-hagen vil kunne åpne for Stavanges beste myldre- og serveringsarealer – på sørsiden mot Breiavatnet og på nordsiden mot nordvest med fri sikt mot Torget og Vågen.

Denne lokaliseringen gir ifølge fagfolk i serveringsbransjen de aller beste muligheter for å kunne drive servering på ulike nivå – fra formiddag til sen kveld. I neste omgang vil et slikt miljø bestemme mye av senterets tiltreningskraft. Den vil være en forutsetning for en bærekraftig drift av Kielland-senteret.

IMIDLERTID ER DET
ENDNU IKKE GÅET OP FOR OS
HER HJEMME, AT DETTE
SOLIDE OG BESKEDNE LAG
I BEFOLKNINGEN, ALLEREDE
LÆNGE HAR VÆRET OG I ØIEBLIKKET
ER I HØI GRAD BYENS ENESTE
SUNDE KRAFT OG KJERNE;

**STAVANGER ER EN
ARBEIDERBY**

↓
"VORE ARBEIDERE" STAVANGER AVIS 9.3. 1889

05

ØKONOMI

Det kan settes opp flere økonomiske modeller for prosjektet. Hver for seg er disse avhengige av hvilket konsept som velges. Innledningsvis kan kostnadene deles i tre hovedgrupper

- **Tidligfase**
- **Investeringsfase**
- **Driftsfase**

Med tidligfase menes her en oppbyggingsperiode hvor innholdet i et fremtidig Kielland-senter videreraffineres, alternativer vurderes og testes og retningsvalg gjøres. Økonomien i denne fasen er først og fremst prosjektmidler som skal dekke de løpende utgiftene.

Investeringsfasen starter når viktige valg som lokalisering, driftsform, innhold, deltakere og virksomhetens omfang er tatt. Den største enkeltinvesteringen vil være knyttet til bygningen som skal romme senteret, enten dette blir omdisponering av eksisterende lokaler eller et nybygg.

Økonomien i driftsfasen er avhengig av aktivitetsnivået. Det kan ikke påregnes at driften vil bli selvfinansierende gjennom billettinntekter, kafédrift, utleie etc. Uavhengig av valg av bygning må det derfor settes av årlige driftsmidler til administrasjon, programaktiviteter og teknisk vedlikehold. Ulike aktiviteter stiller ulike krav til bemanning som vil bli det viktigste kostnadselementet i driftsfasen.

5.1 TIDLIGFASE – PLAN, DETALJ-UTREDNING OG OPPSTART

Som foreslått i Kielland-utredningen anbefales det at det opprettes en stilling som heltids prosjektleder for å sammenfatte alle sider ved prosjektet og tilrettelegge et beslutningsgrunnlag mht innhold, samarbeidspartnere, lokalisering og finansiering. Det settes av inntil 1 million kroner pr år til dette utredningsarbeidet over en tre års periode.

Selv om utredningsfasen her settes til tre år må det legges til rette for at noen aktiviteter kan starte allerede i 2010. Det kan for eksempel være:

- Etablere arenaer for offentlig debatt
- Oppstart av Kielland-web
- Lage formidlingsopplegg for barn og ungdom, i samarbeid med skoleverket

En slik satsing vil kreve driftsmidler.

Prosjektlederen anbefales å ha tilholdssted Sølvsberget, hvor eksisterende fasiliteter i noen grad kan brukes i tidligfasen. Videre utredning av Kielland-senter i eget bygg må sees i sammenheng med kommunens planlagte Kulturarenaplan 2010-2025. Kulturarenaplanen vil ta opp behov både for nye prosjekter og for videreutvikling av eksisterende anlegg.

	Investering/ årsleie bygg	Driftsbudsjett 2009 (brutto)	Selskapsform	Kvm
Litteraturhuset i Oslo	Entra/Statsbygg 5 mill	19 mill	Stiftelse	3.500
Ivar Aasen-tunet	43,8 mill	14 mill	Stiftelse	1.700
Hamsunsentret Hamarøy	120 mill	Åpner august 2009	Underlagt Salten Museum	1.361
Nasjonalt Garborgsenter	37 mill	Ikke ferdig, beregnet til 7,7 mill	Underlagt Jærmuseet	1.060
Ibsen-museet i Oslo	22 mill	6 mill	Underlagt Norsk Folke museum, Bygdøy	1.000

5.2 INVESTERINGSFASE - BYGG

Lokalisering av Kielland-senteret er det enkelttema som har fått mest oppmerksomhet i media og i de debattfora som er invitert til å kommentere senteret. Mange av innspillene har naturlig nok sitt utspring i at avsenderen har en oppfatning av hva Kielland-senteret skal romme og hvilke tjenester det skal ivareta.

De to hovedtrendene er å enten å benytte et eksisterende bygg, eller å gå inn for et nybygg, og da helst der Kielland-huset opprinnelig sto. Når det gjelder å ta i bruk et eksisterende bygg, så er det kastet frem forslag om både kommunalt- og privateide bygninger, uten at noen av disse bygningene er vurdert mht fremtidig tilgjengelighet.

Det er forståelig nok umulig å foreta en reell kostnadskalkyle for rehabilitering og tilpasning av et udefinert eksisterende bygg. I dag er det likevel realistisk å regne med 15.000 kroner pr kvadratmeter for generell rehabilitering. I tillegg kommer kostnader til de spesial-funksjoner som bygget skal romme, som kan estimeres til 25.000 kroner pr kvadratmeter.

En forutsetning for etablering av senteret, er at det tilføres betydelige bidrag både fra Staten og Rogaland fylkeskommune. Det vil i tillegg trolig være mulig å hente inn midler fra andre instanser, for eksempel Fritt Ord, eller private sponsorer.

Vi har her tatt med noen eksempler på investerings-, og driftsutgifter til andre forfattersentre/litteraturhus i Norge.

Størrelsen på senteret vil være avhengig av hvor mange funksjoner det forventes å romme, noe som igjen umuliggjør kostnadsestimater nå.

5.3 DRIFTSFASEN

Ansvar for drift av et Kielland-senter bør i første fase knyttes opp mot Sølvberget, Stavanger bibliotek- og kulturhus, som i dag er byens best besøkte kulturinstitusjon. Her vil prosjektet dra nytte av den kulturadministrative infrastruktur som er etablert på huset.

Det er fortsatt uavklart om det meste av kinoen kommer til å flytte fra Sølvberget, og om det i den sammenheng blir ledige lokaler som vil inngå i en vurdering av et Kielland-senter.

Driftsmidler til konkrete aktiviteter i regi av Kielland-senteret kan legges inn under Sølvbergets budsjett inntil eventuell annen organisering besluttes.

06

ORGANISERING

Så lenge Sølvsberget har ansvar for innhold og framdrift av Kielland-senteret, er det naturlig at det er Styret for Sølvsberget som også er styre for senteret. I tillegg bør det etableres et bredt sammensatt råd, slik at man har løpende dialog med ulike ressurspersoner og aktuelle samarbeidspartnere.

Alle saker av prinsipiell eller økonomisk betydning vil med denne modellen bli oversendt Stavanger kommune til videre behandling. Rapportering om virksomheten følger rutiner for rapportering i Stavanger kommune.

07

EIERSKAP

Stavanger kommune er initiativtaker og bør derfor stå som eier inntil videre. Som en del av den videre prosess må også spørsmål om eierskap utredes. Dette må stå i forhold til vedtatt eierskapsstrategi i Stavanger kommune. Det er mange ulike selskapsformer som kan være aktuelle, bla.: Kommunal virksomhet, kommunalt foretak, interkommunalt selskap, aksjeselskap, stiftelse. Et alternativ er også at Kielland-senteret blir en del av en allerede eksisterende virksomhet, for eksempel Sølvsberget eller Stavanger Museum.

08

FRAMDRIFTSPLAN

DATO	TILTAK
Tidligfase	
Mars 09	Forprosjekt Kielland legges fram
Mai/juni 2009	Styrebehandling i Sølvberget KF og politisk behandling av utredningen
Høst 2009	Forberedende møter med Staten og Rogaland fylkeskommune om finansiering
Desember 2009	Økonomiplanbehandling Stavanger kommune
Januar 2010	Utlysning av stilling som prosjektleder
Vår 2010	Oppstart av arbeidet med Kielland-web
Vår 2010	Oppstart av utredningsarbeid om Kielland-senter i eget bygg
Høst 2010	Etablere debattarenaer i Stavanger
Høst 2010	Oppstart av arbeid med formidlingsopplegg
Høst 2010	Etablere samarbeid med Nasjonalbiblioteket om digitalisering og evt. Kielland-bibliografi
Høst 2010	Eget Kielland-råd trer i funksjon
Vår 2011	Utredningen om Kielland-senter i eget bygg til politisk behandling
Høst 2011	Investering og drift av Kielland-senter i eget bygg behandles som en del av økonomiplanbehandlingen i Stavanger kommune
Investeringsfase	
Vår 2012	Prosjektering av nybygg eller ombygging av eksisterende bygg starter etter framdrift i vedtatt økonomiplan.
2014	Ferdigstilling av Kielland-senter
Driftsfase	
Høst 2014	Åpning og oppstart av ordinær drift

NU VED JEG,
AT MIN FARS GAMLE HAVE VAR DET

DEILIGSTE

PÅ JORDEN

THI SER DU: DEN VAR SELVE
UNGDOMMEN

BREV TIL MICHAELA KROHN 30.12. 1903

VEDLEGG: NOEN LITTERATURHUS I EUROPA

NORGE

LITTERATURHUSET I OSLO

Besøk på Litteraturhuset i Oslo desember 2008
Jostein Soland: Omvisning og møte med Aslak Sira Myhre
Torsdag 11. desember 2008, kl. 1115-1300.

I forbindelse med forprosjektet til et Kielland-hus i Stavanger hadde undertegnede avtalt et besøk med omvisning i litteraturhuset i Oslo – med husets leder, Aslak Sira Myhre.

Besøket var delt opp i to – en fysisk omvisning, og deretter en gjennomgang av selve idégrunnlaget slik utspillet var kommet fra stiftelsen Fritt Ord ved styreleder Francis Sejersted og daglig leder Erik Rudeng:

- Å etablere et Litteraturhus som samlingssted for styrking av den offentlige debatten i Norge i vid forstand – med utgangspunkt i fag- og skjønnlitteratur.

Myhre ble som leder av foreningen Les invitert med i idéutviklingen av prosjektet. Da denne prosessen var kommet i gang, ble han bedt om å gå inn i Litteraturhuset som daglig leder.

Om Stiftelsen Fritt Ord: Institusjonen Fritt Ord er en allmennyttig, privat stiftelse som særlig arbeider for å fremme ytringsfrihet og offentlig debatt. Stiftelsen har sitt utspring fra Narvesens Kioskkompani og ble etablert i 1974. Fritt Ords står for utdelingen av Fritt Ords Pris og Fritt Ords Honnør og gir videre direkte støtte til særskilte prosjekter. Fritt Ord kan også støtte andre sider ved norsk kultur, i første rekke den del av kulturen som gjør bruk av ordet. Fritt Ords forvaltningskapital var på ca 2,3 mrd i 2005, og det deles ut rundt 70 millioner årlig til vedtektsfestede formål. Styreleder for Institusjonen Fritt Ord er professor Francis Sejersted med Erik Rudeng som daglig leder.

Om Litteraturhusets funksjonsområder: Norges første litteraturhus ble åpnet høsten 2007. Huset er viet litteratur i ordets videste betydning, og det første året hadde mer enn 200.000 mennesker besøkt huset. Wergelandsveien 29 – tidligere Oslo lærerskole - er Europas største litteraturhus med et areal på rundt regnet 3.500 kvm. Huset har rom for mange typer aktiviteter: for de som vil lese avisen over en kopp kaffe, eller de som vil ha mat før ett av arrangementene i huset, og de som vil holde sine egne møter.

I første etasje ligger bokhandel, kafé og husets hovedscene "Wergeland" Videre opp i etasjene er det fem scener og rom for samtale, debatt og formidling. En egen avdeling er satt av til barn og ungdom. Loftet er reservert forfattere og skribenter som trenger en arbeidsplass og et møtested i Oslo sentrum. Huset har òg en egen forfatterleilighet for utenlandske forfattere og intellektuelle.

Om Litteraturhusets organisering: Litteraturhuset er drevet av Stiftelsen Litteraturhuset, som ble opprettet av Institusjonen Fritt Ord i 2006. Huset er inspirert av den tyske tradisjonen med frie litteraturhus. Stiftelsen Litteraturhuset er uavhengig og ikke-kommersiell og har som formål å formidle og vekke interesse for litteratur og lesing.

Om Litteraturhusets drift: Litteraturhuset holder til i den gamle bygningen til Oslo lærerskole. Bygningen eies av Staten ved Entra

Eiendom som har renovert og bygd den om etter de spesifikasjoner som ble gitt av Stiftelsen Litteraturhuset ved Aslak Sira Myhre. Årlig husleie er på kr. 5 millioner og årsomsetningen på mellom kr. 18 og 19 millioner.

Det er fem årsverk i Litteraturhusets administrasjon og 40 arbeidsplasser knyttet til driften ellers. Merregnet forfatterkontorer og organisasjoner rommer huset om lag 100 arbeidsplasser.

Oversikten nedenfor er satt opp av Bodil Agasøster, Stavangerregionens Europakontor:

BELGIA

PASSA PORTA

Brussel's international house of literature (since 2004) is a meeting place for lovers of literature as well as those who create literature, a space where the link between Dutch, French and foreign-language literature is reinforced. The centre houses a literary podium, a multi-language bookshop, workshop and office space, a small gallery, and living quarters for writers and translators in residence. The Passa Porta House of Literature places its infrastructure and technical facilities at the disposal of organisations that organise and present literary events. Passa Porta's permanent partners are the literary associations, Het Beschrijf and Entrez Lire. But Passa Port is more than a institution that offers its facilities and opens its doors to third parties. Passa Porta also wishes to play a strong role in the literary scene with respect to content. Passa Porta sees itself as an enabling environment that motivates, stimulates, creates opportunities, and leads to change and renewal. It is a laboratory for the exchange and internationalisation of literature. It encourages multilingual or boundary-crossing productivity. Passa Porta wishes to offer writers and translators the possibility to deepen their talent, increase their expertise and enrich their work. Passa Porta is also a workplace for writers. <http://www.passaporta.be>

DANMARK

-LITTERATURHAUS

LiteraturHaus er Danmarks første litteraturhus (2005). Dette litteraturens tiltrængte hjemsted er et samlingspunkt for forfattere, kritikere, litterater, studerende og i det hele taget alle, der holder af at beskæftige sig med litteratur. Kom tæt på litteraturen og oplev også musik, film og kunst etc. i litteraturens nye samlingssted. Med ønsket om at styrke litteraturen og sikre dens plads i samfundsdebatten, er LiteraturHaus det rum, hvor litteraturen aktivt kan være med til at forme fremtiden. Idéen med LiteraturHaus er at bringe litteraturen i spil og skabe rammerne for et åbent forum for alle litteraturinteresserede. Her kan du få skæve oplevelser og gå i dialog med litteraturen og de udøvende kunstnere. <http://www.literaturhaus.dk>

ESTLAND

-ESTONIAN LITERATURE INFORMATION CENTRE

The Estonian Literature Centre (Eesti Kirjanduse Teabekeskus) exists

to generate interest in Estonian literature abroad, with particular emphasis on fiction, poetry and children's books. The centre publishes information on Estonian literature in several languages. As well as being closely involved with translators, writers and publishers, ELIC also works in close partnership with book fairs and literary events, ministries, embassies, cultural and academic institutes, other literature information centers, libraries and universities both in Estonia and abroad. ELIC organizes numerous literature events and translation seminars around the world and coordinates the Translator-in-residence programme. ELIC also maintains a database of translations of Estonian literature in other languages, aiming to provide the international literary world with up-to-date information on Estonian literature and the literary scene in Estonia and to establish and mediate contacts between Estonian authors and foreign publishers, magazines etc. <http://www.estlit.ee/>

FRANKRIKE

-CENTRE LITTÉRAIRE ESCALES DES LETTRES

Litteratursentret ligger i Arras, nær Lille, og det vender seg til hele Nord Pas-de-Calais-regionen. Program: I samarbeid med skribenter arrangerer sentret en serie skriveverksted, litterære møter, forelesninger, debatter, litteraturkaféer, osv. om samtidslitteratur, «recidencies» for forfattere/skribenter, og bokfester/-festivaler. Samtidig fremmer sentret lokal, regional, nasjonal og internasjonal litterær utveksling, og det fungerer som et ressurs- og informasjonssenter for regionens forfattere, lærekrefter, bibliotekarer m.fl. Mål: å fremme produksjon og distribusjon av fransk litteratur, fremme kunnskap om andre lands kultur og litteratur, skape/utvikle/støtte litteratur- og lesenettverk, skape varige broer mellom den litterære verden og utdanning, legge tilrette for møter mellom skribenter, forleggere, oversettere, bibliotekarer og lærekrefter på den ene siden og et variert publikum (unge, disfavoriserte grupper, eldre, mer og mindre beleste publikumsgrupper, osv.). <http://lpaszkwia.free.fr/escaladeslettres/index.php?Centre-litteraire-escalades-des-lettres>

IRLAND

- THE JAMES JOYCE CENTRE

The James Joyce Centre is dedicated to promoting an understanding of the life and works of James Joyce (special events, lecture series, programs, exhibitions and more). In doing so, the Centre strives to be an integral contributor to the network of institutions which celebrate Ireland's rich cultural heritage. The James Joyce Centre provides the casual visitor, student and scholar alike with a rewarding and memorable experience. From a central location in Joyce's heartland of Dublin, the Centre aims to foster an appreciation of James Joyce through a programme of exhibition, education, outreach and activities. <http://www.jamesjoyce.ie>

LITAUEN

-THOMAS MANN HOUSE

Since May 1995, two institutions have been located in the newly restored Thomas Mann House: the Thomas Mann Museum (financed by the State of Lithuania), and the Thomas Mann Cultural Centre (TMCC) (funded by the Lithuanian Ministry of Culture, the University of Klaipėda and the Municipality of the city of Neringa, supervised by an international board of curators and funded by various sponsors). The Thomas Mann Cultural Centre dedicates its activities to the advancement of European thought. Situated in the multi-ethnic area of the Lithuanian Baltic coast, it offers space to the personal encounter of people, who want to exchange ideas about the past, present

and future of culture(s). Aims: International and intergenerational dialogue, creative advancement of young people from Lithuania and abroad, support for sustainable cultural tourism, and exchanging information between Lithuania and other countries. Program: educational events for young scientists, international seminars and scientific conferences (emphasis on German language and literature, cultural history, history of memory), translation workshops for the advancement of young translators and the exchange of literature, cultural events (exhibitions, readings, concerts, lectures, guided tours) and the Thomas Mann Festival (music, literature, public discussions, films, art). <http://www.mann.lt/index.php?lang=en>
http://www.muzejai.lt/Neringa/mano_muzejus.en.htm#visitors

LUXEMBURG

-CENTRE NATIONAL DE LITTÉRAURE (CNL)

The CNL is primarily a centre for scholarly research on Luxembourg's literature. Its library and archives are open to researchers and the general public alike. Thanks to its numerous possibilities of public get-together, it has also developed into a focal-point of socio-cultural life centered on books and reading (seminars, readings, exhibitions, conferences, etc.). <http://litteraturarchiv.lu/en/presentation/index.php>

NEDERLAND

- ANNE FRANK HOUSE

The Anne Frank House is an independent organisation entrusted with the care of the Secret Annex, the place where Anne Frank was in hiding during World War II and where she wrote her diary. It brings her life story to the attention of people all over the world to encourage them to reflect on the dangers of anti-Semitism, racism and discrimination and the importance of freedom, equal rights and democracy. The Anne Frank House develops exhibitions and educational products and activities to promote tolerance and mutual respect in society. Debates for young people are organized to accompany the exhibitions. All initiatives and activities invite people to think about and debate democracy, freedom, and solidarity. <http://www.annefrank.org/content.asp?PID=370&LID=2>

NORGE

-THE HOUSE OF LITERATURE

The house (2007) is meant to be a creative meeting place for everyone who is interested in books and literature. The event program should encourage debate and help important voices get heard. Work with children and youth, and with minorities, are important tasks for the house. Litteraturhuset is run by an independent and non-commercial foundation aiming to generate interest for literature and reading. The centre contains a café, a well-equipped book shop and six stages, rooms for conversation, debate and presentation. One floor is solely dedicated to work with children and youth. There is a separate floor for writers who need a place to work and meet in the centre of Oslo, and writer's apartment for writers and intellectuals visiting from abroad.

http://www.visitoslo.com/?cat=58934&tl=%3Fsp=GB%26dv_variables=visitoslo/inc/variables%26icp=visitoslo/produkt%26PR=23_7297_2

POLEN

-STORYTELLER MUSEUM

(nettstedet er bare på PL, oversettelse ved hjelp av www.translate.google.com) Muséet har en rekke unike samlinger av verdens

muntlige tradisjoner. Muséet arbeider for å hindre at verdens muntlige tradisjon og kulturarvforvinner, og arrangerer wrokshops, festivaler etc. i historiefortelling og om gamle uttrykk som nesten er glemt. <http://www.storytellingmuseum.org/>

STORBRITANNIA

-THE CHARLES DICKENS MUSEUM

The museum (1925) exhibits items relating to the life of Charles Dickens. Activities include educational, conservational and curatorial activities and a variety of events, including readings, walks, lectures, guided tours and workshops. <http://www.dickensmuseum.com/>

-SHAKESPEARE'S HOUSES

The Shakespeare Birthplace Trust is an independent charity that cares for Shakespeare's heritage. It owns five Shakespeare Houses in and around Stratford-upon-Avon, all directly linked to Shakespeare. The Trust also cares for Harvard House. Activities in the houses include: exhibitions, celebrations and festivals, events of an educational, historical or literary interest and theatre events/performances for a varied public. <http://houses.shakespeare.org.uk/>
<http://houses.shakespeare.org.uk/shakespeares-birthplace.html>
<http://www.shakespeare.org.uk/events.html>

TYSKLAND

-LITERATURHAUS BERLIN

The Literaturhaus Berlin (House of Literature, 1986) is a location for multiple public literary events, symposia, and exhibitions. Literaturhaus Berlin was the central literary institution of West-Berlin for spreading, critical reception, and promotion of contemporary literature. In 1991, after an exhibition about literary censorship in the GDR, the House of Literature became a place of discussion about esthetics, and literary-political questions for visitors from the Eastern parts of the city. It addresses all citizens and visitors of Berlin who are interested in contemporary German, and international literature, as well as the history of modern literature and its conflicts with politics. The "project of modern literature", its breaks and new starts, deserves our boundless attention, for we want to know how literature develops continuously or rapidly. Our interest focuses equally on poems, poetic essays, narrative prose and novels that do not drown in their contents, essays, notations, diaries and letters, specialized books and scientific examinations, mainly about aesthetic, literary, historical, sociological and even scientific subjects. We introduce such texts through readings with the authors, lectures, scenic readings and discussions. Besides the authors our mediators and conversational partners are translators, actors and speakers, scientists and critics, seldom musicians and artists. Besides the annual ca. 140 events of our main program that usually take place in the evening, there are many guest-events announced in a special program. <http://www.literaturhaus-berlin.de/>

-LITERATURHAUS KÖLN

The Literaturhaus (1996) was founded as a literary association. Today it has more than 900 members. The programme includes about 100 meetings annually, including different types of meetings over literature (readings, talks), with more and less known international and German writers and authors, and with important literary trends and topics of contemporary literature. Focus on readable books and good ways of communication and dissemination. Separate programme for children and the young from 2007. Since 2007 the House of Literature has a new location that permits closer cooperation with fine arts and photography. <http://www.literaturhaus-koeln.de/>

UNGARN

- THE MUSEUM OF LITERATURE PETŐFI

Museum of Literature (1954) named after the poet of Sándor Petőfi aiming to collect and preserve records of Hungarian literature. (Petőfi House 1909-1945: exhibition and research centre which was partly established to foster the Petőfi cult.) From the beginning of the 1950s onwards, in addition to Petőfi and his contemporary writer Mór Jókai, the Petőfi House also collected the documents of two important 20th-century Hungarian poets (A. József and E. Ady). Thus the need of an independent literary museum arose. Today, the museum processes and preserves the inherited collections under modern conditions, but also to collect materials of museum value from contemporary Hungarian literature. Besides the supervision of literary collections (Manuscript Archive, the Library, the Art and Relics Collection and the Audiovisual Library), the museum organises exhibitions, and publishes exhibition catalogues and other scholarly and popular works. The museum administrates the exhibitions and collections of three provincial branches (the Kassák Museum, the Endre Ady Memorial Museum and the Jókai Memorial Room). <http://www.pim.hu/object.368601c9-e972-4555-89d6-b668d77ff2e0.ivy>

ØSTERRIKE

-LITERATURHAUS WIEN

The House of Literatur (1991) comprises different activities dealing with literature. It has a big public library, one part of which documents newer Austrian literature. Temporary exhibitions show aspects of the work of Austrian and international poets, or some special field, and there are presentations, readings, discussions, concerts, symposiums, etc. <http://www.literaturhaus.at/>

_KIELLAND SENTERET

TEKST: JOSTEIN SOLAND. IDÉ OG UTFORMING: OKTAN APROPOS.
TRYKK: PRINTERS

